

Η ανατροπή του καπιταλισμού προϋπόθεση για τη λύση του ζητήματος της κατοικίας

«Η αστική λύση του ζητήματος της κατοικίας ομολογημένα απότυχε και απότυχε μπρος στην αντίθεση ανάμεσα στη πόλη και στο χωριό. Το ζήτημα της κατοικίας τότε μόνο θα μπορεί να λυθεί, όταν η κοινωνία θα έχει τόσο μετασχηματιστεί, όσο χρειάζεται για να μπορεί να καταπιαστεί με την εξάλειψη της αντίθεσης ανάμεσα στην πόλη και στο χωριό, αντίθεσης που την όζυνε στο έπακρο η σημερινή κεφαλαιοκρατική κοινωνία.

«Όσο θα υπάρχει ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής, θα είναι τρέλα να θέλουμε να λύσουμε χωριστά το ζήτημα της κατοικίας ή οποιοδήποτε άλλο κοινωνικό ζήτημα που έχει σχέση με τη τύχη των εργατών. Η λύση βρίσκεται μόνο στη κατάργηση του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής, στην ιδιοποίηση από την ίδια την εργατική τάξη όλων των μέσων συντήρησης και εργασίας».

(Φρ. Ενγκελς: Για το ζήτημα της κατοικίας)

του Γεράσιμου Λιόντου

(ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ - ΛΕΝΙΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, 4 / Μάης 1991)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή που παραδίδουμε στο αναγνωστικό κοινό της ΜΑΛΕΠ και σε όλους τους πρωτοπόρους αγωνιστές του κομμουνιστικού και εργατικού κινήματος, ελπίζουμε ότι θα τύχει ευμενούς υποδοχής, γιατί σκοπός της είναι να φωτίσει όλες τις πτυχές του «ακανθώδους» προβλήματος της κατοικίας στη χώρα μας.

Ελπίζουμε, ότι η εργασία αυτή θα αποτελέσει τη βάση για τη διαμόρφωση της προγραμματικής πλατφόρμας της ΤΑΞΑΝ, που θα δώσει τεράστια ώθηση στη δράση των ταξικών συνδικαλιστών μέσα στους οικοδόμους, υπερσκελίζοντας τα όποια προβλήματα δημιουργήθηκαν (αν δημιουργήθηκαν) από τη σχετική καθυστέρηση στην παρουσίασή της.

Η μεγάλη έκταση της μελέτης δεν σημαίνει κατάταξη του προβλήματος της κατοικίας στην πρώτη γραμμή, από άποψη σπουδαιότητας, σε σχέση με όλες τις ανάγκες και προτεραιότητες της εργατικής τάξης. Η μεγάλη έκταση έγινε απαραίτητη, προκειμένου να διευρευνηθούν όλες οι πλευρές, γιατί τόσο το πρόβλημα της κατοικίας όσο και η λύση του συσκοτίστηκαν για τρισήμισι δεκαετίες από τους ποικιλώνυμους αναθεωρητές και τεχνοκράτες «ειδικούς», αρχής γενομένης από τη Συνδιάσκεψη της ΕΔΑ, τον Ιούλη του 1956.

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι αναθεωρητές κατόρθωσαν να περάσουν στις πλατειές εργαζόμενες μάζες τις προγραμματικές τους θέσεις για την κατοικία, γιατί, εκτός των άλλων, εκμεταλλεύτηκαν τον πόθο τους για απόκτηση ιδιόχτητης στέγης, πόθο που γεννιόταν αντικειμενικά πάνω στο έδαφος της, με αργούς ρυθμούς, καπιταλιστικής ανάπτυξης της χώρας μας.

Στη μελέτη αυτή δεν περιοριζόμαστε να αναδείξουμε, στις συνθήκες της χώρας μας, τον επιστημονικό και συνάμα επίκαιρο χαρακτήρα των θέσεων του Ενγκελς για την κατοικία. Δεν μένουμε μόνο στη διατύπωση και προβολή της προγραμματικής θέσης ότι, στις συνθήκες του καπιταλισμού και της ατομικής ιδιοκτησίας της γης, υπάρχει στενότητα κατοικίας στις μεγαλουπόλεις και ότι τελικά το προλεταριάτο πρέπει να σταματήσει την προβολή πιας διεκδίκησης για απόκτηση ιδιόχτητης κατοικίας στα πλαίσια του καπιταλισμού.

Αποδεικνύουμε διεξοδικά τον ουτοπικό και συνάμα αντιδραστικό χαρακτήρα των θέσεων των αναθεωρητών «ειδικών» και του προσανατολισμού που επέβαλε στο εργατικό κίνημα η αστικοποιημένη συνδικαλιστική γραφειοκρατία, για «λύση» του στεγαστικού προβλήματος της εργατικής τάξης, στα πλαίσια του καπιταλισμού, μέσω της πολιτικής της ενίσχυσης του κατασκευαστικού προγράμματος του ΟΕΚ.

Παρουσιάζουμε πρόγραμμα μερικών διεκδικήσεων, που στο κέντρο του βρίσκεται η απαίτηση για αύξηση του μεροκάματου σε κείνο το ύψος, ώστε να καλύπτει, εκτός των άλλων, και το ενοίκιο. Θα μας δοθεί η ευκαιρία να αναδείξουμε και τον «ρεαλισμό» αυτής της απαίτησης, γιατί σίγουρα θα αμφισβητηθεί από τη

συνδικαλιστική γραφειοκρατία που ξέρει να εκμεταλλεύεται με έντεχνο τρόπο το «ρεαλισμό» των εργαζόμενων, για να τους ενσωματώνει στον καπιταλισμό. Οι πρόσθετες δυσκολίες που παρουσιάζει το πρόβλημα της προσέγγισης των μαζών στην προγραμματική μας θέση για την κατοικία, δυσκολίες που έχουν να κάνουν και με τον πόθο τους για απόκτηση ιδιόχρηστης στέγης, αποτελούν έναν παραπάνω λόγο για την προβολή των μερικών διεκδικήσεων. (Περισσότερα για το ζήτημα «προγραμματική βάση- μερικές διεκδικήσεις» αναφέρονται σε σχετικό άρθρο σ' αυτό το τεύχος της ΜΑΛΕΠ).

Στη μελέτη μας αυτή (που μας βοήθησε και στη διαμόρφωση των μερικών διεκδικήσεων) βασιστήκαμε ακόμη στις αναλύσεις του παλιού επαναστατικού ΚΚΕ και στις μερικές διεκδικήσεις του εργατικού κινήματος μέχρι τα τέλη του '55. Θεωρούμε απαραίτητη αυτή την επιγραμματική αναφορά, από τον πρόλογο ακόμη, γιατί από διάφορες πλευρές (και όχι μόνο από τη συνδικαλιστική γραφειοκρατία) θα επιχειρηθεί να αμφισβητηθεί η ορθότητα των θέσεών μας, μόνο και μόνο επειδή σήμερα είμαστε οι μόνοι που τις προβάλλουμε.

Κλείνοντας αυτόν τον πρόλογο, θέλουμε να επισημάνουμε κάτι ακόμη. Η λύση του στεγαστικού προβλήματος δεν συντελείται ταυτόχρονα με τη νίκη της Λαϊκοδημοκρατικής Επανάστασης και την εγκαθίδρυση της Διχτατορίας του Προλεταριάτου. Απαιτείται να δημιουργηθούν ακόμη μια σειρά όροι και προϋποθέσεις.

Η στενότητα κατοικίας στον καπιταλισμό

Όταν μιλάμε γενικά για στενότητα κατοικίας, αναφερόμαστε είτε στις κακές και ανθυγιεινές συνθήκες κατοικίας της εργατικής τάξης, είτε στη μη κατοχή ιδιόκτητης κατοικίας από την πλειοψηφία της εργατικής τάξης στα μεγάλα προλεταριακά κέντρα, είτε και στα δυο μαζί.

Στην ωμή καπιταλιστική πραγματικότητα, ως επί το πλείστον, συνυπάρχουν και οι δυο μορφές της στενότητας κατοικίας. Θα πρέπει όμως να πούμε, ότι η πρώτη μορφή (κακές συνθήκες κατοικίας) δεν πρωτοεμφανίζεται στην καπιταλιστική κοινωνία. Εμφανίστηκε σε όλες τις προηγούμενες εκμεταλλευτικές κοινωνίες και έπληξε όλες τις καταπιεζόμενες τάξεις που εμφανίστηκαν στην ιστορία των ανθρώπινων κοινωνιών.

Στην καπιταλιστική Ελλάδα, κατά περιόδους, αυτή η μορφή στενότητας μπορεί να πέρασε από διάφορες φάσεις όξυνσης (π.χ. ιδιαίτερα τις δεκαετίες του '50 και του '60 στο Λεκανοπέδιο της Αττικής) και κάποτε να υποχώρησε, για σημαντικά χρονικά διαστήματα και για μεγάλα τμήματα του προλεταριάτου. Από τα μέσα, όμως, της προηγούμενης δεκαετίας, τα πράγματα πήραν τέτλια τροπή (τιμή της γης, αξία της κατοικίας, υψηλά ενοίκια, κ.ά.) που πολύ σύντομα θα έχουμε απότομη χειροτέρευση των συνθηκών κατοικίας του προλεταριάτου και των άλλων εργαζόμενων.

Στο άρθρο μας αυτό, πολύ λίγο θα ασχοληθούμε με αυτή την πλευρά της στενότητας. Περισσότερο μας ενδιαφέρει η άλλη μορφή της στενότητας κατοικίας, δηλαδή αυτή καθ' αυτή η δυνατότητα (ή μη) κατοχής ιδιόκτητης στέγης από το προλεταριάτο, στις συνθήκες του καπιταλισμού. Και αυτό όχι από φιλολογικό ενδιαφέρον, αλλά λόγω της επιταχτικής ανάγκης να ξεδιαλυθεί αυτό το ζήτημα, που τόσο πολύ το συσκοτίσαν οι «ειδικοί» της αναθεώρησης, και να διαμορφωθεί σαφής προσανατολισμός τόσο σε προγραμματικό όσο και σε επίπεδο μερικών διεκδικήσεων.

Επιβάλεται, λοιπόν, πριν από οτιδήποτε άλλο, να δώσουμε σαφείς και αναλυτικές απαντήσεις στα ερωτήματα: Πού οφείλεται η στενότητα κατοικίας στον καπιταλισμό; Μπορεί αυτή να ξεπεραστεί ομαλά μέσα από την ίδια την ανάπτυξη του καπιταλισμού; Και αν όχι γιατί δεν μπορεί;

Υπάρχουν δυο τρόποι να απαντήσουμε. Ο ένας είναι να καταφύγουμε αποκλειστικά στο γνωστό θεωρητικό έργο του Ενγκελς που το έγραψε στα 1872 και βασίστηκε στη μελέτη των συνθηκών των καπιταλιστικών χωρών της Δυτικής Ευρώπης.

Δηλαδή, να εκλαϊκεύσουμε τα συμπεράσματα του Ενγκελς και τίποτε περισσότερο. Ο άλλος τρόπος είναι να βασιστούμε στο υλικό που μας δίνει η ίδια η πορεία ιστορικής εξέλιξης της χώρας μας.

Εμείς επιλέγουμε τον δεύτερο τρόπο. Κι αυτό όχι γιατί υποχωρούμε μπροστά στην έντονη ιδεολογική πίεση που ασκείται από τη σύγχρονη αναθεώρηση και τον «αριστερό» αγνωστικισμό, αλλά για καθαρά μεθοδολογικούς λόγους. Θα αποδειχθεί έτσι, ότι τα θεωρητικά συμπεράσματα του Ενγκελς έχουν ισχύ απόλυτης αλήθειας, ότι ο μαρξισμός-λενινισμός είναι επιστημονική κοσμοθεωρία.

Τις απόψεις μας για την απεριόριστη γνωστική ικανότητα της ανθρώπινης νόησης γενικά, για την γνωστι-

κή ικανότητα της σκέψης των κλασικών του μαρξισμού-λενινισμού, ΜΑΡΞ, ΕΝΓΚΕΛΣ,

ΛΕΝΙΝ και ΣΤΑΛΙΝ ειδικά, για το προτσές της ανάπτυξής της (ότι δηλαδή η προσέγγιση των κοινωνικών φαινομένων στο χρόνο δεν γινόταν με απόλυτο τρόπο, αλλά περιείχε και στοιχεία σχετικής πλάνης), τις εκθέσαμε λεπτομερειακά στη σειρά των άρθρων μας για τη σοσιαλιστική οικοδόμηση και την καπιταλιστική παλινόρθωση και δεν θα τις επαναλάβουμε εδώ. Επανερχόμαστε μ' αυτή τη σύντομη αναφορά, μόνο και μόνο για ένα λόγο. Γιατί ελοχεύει ένας άλλος κίνδυνος: να θεωρήσουμε ότι στις προσεγγίσεις των κοινωνικών φαινομένων από τους κλασικούς του μαρξισμού-λενινισμού συνυπάρχει σε κάθε περίπτωση το στοιχείο της σχετικής πλάνης, σαν υποχρεωτικός κανόνας. Μια τέτια θεώρηση θα μας οδηγούσε στο άλλο άκρο, στον ρελατιβισμό, στην άρνηση δηλαδή της δυνατότητας του μαρξισμού-λενινισμού να προσεγγίζει την απόλυτη αλήθεια. Θα πέφταμε έτσι στην οπορτουνιστική αρρώστεια της «ελευθερίας κριτικής».

Η στενότητα κατοικίας στην Ελλάδα

Ας περάσουμε, όμως, στο θέμα μας και ας μελετήσουμε τη στενότητα κατοικίας στην Ελλάδα, διερευνώντας και τα αίτια που την προκαλούν.

Η ΕΣΥΕ πολύ αργοπορημένα, με την απογραφή του '81, αρχίζει να συγκεντρώνει και να επεξεργάζεται στοιχεία για το ιδιοχτησιακό καθεστώς της κατοικίας στη χώρα μας. Η επεξεργασία όμως αυτή δεν είναι πλήρης, αφορά μόνο ένα δείγμα, της τάξης του 10% των στοιχείων της απογραφής του '81 (μ' όλα τα λάθη που συνεπάγεται αυτή η δειγματοληψία), και δεν επεχτείνεται σε όλα τα μεγάλα προλεταριακά κέντρα της χώρας μας. Περιορίζεται μόνο στα δυο πολεοδομικά συγκροτήματα της Αθήνας (δηλαδή σε όλη την Αττική, πλην του υπολοίπου Αττικής) και τη Θεσσαλονίκη. Η έλλειψη ακόμη και στοιχειώδων στατιστικών δεδομένων μας εμποδίζει να μελετήσουμε το ιδιοχτησιακό καθεστώς της κατοικίας (και κατ' επέχταση το μέγεθος της στενότητας κατοικίας) σε τέτια προλεταριακά κέντρα, όπως η Πάτρα, ο Βόλος, η Λάρισα, η περιοχή της Πτολεμαΐδας και της Κοζάνης, αλλά και σε μικρότερα αστικά κέντρα. Κατ' ανάγκη, λοιπόν, θα περιοριστούμε στα πολεοδομικά συγκροτήματα Αθήνας και Θεσσαλονίκης.

Η τάση της συγκέντρωσης αγροτικού πληθυσμού στις μεγάλες πόλεις της χώρας μας είναι πολύ παλιά και συνδέθηκε άμεσα τόσο με την ανάπτυξη του καπιταλισμού στη γεωργία (προς το παρόν δεν μας απασχολεί ούτε ο βαθμός αυτής της ανάπτυξης, ούτε το μέγεθος των επιπτώσεών της), όσο και με την ανισόμετρη ανάπτυξη του καπιταλισμού. Μεταπολεμικά αυτή η τάση πήρε μεγάλες διαστάσεις και δημιούργησε το μεγάλο εσωτερικό μεταναστευτικό κύμα της περιόδου που εχτείνεται από τα μέσα της δεκαετίας του '50 μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 70. Αυτό το ισχυρό μεταναστευτικό κύμα κατευθύνθηκε κύρια προς την Αττική και τη Θεσσαλονίκη, γιατί, σαν συνέπεια της ανισόμετρης ανάπτυξης του καπιταλισμού, εκεί παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη συγκέντρωση της παραγωγής και του κεφαλαίου. Βλέπε χαρακτηριστικά τον παρακάτω πίνακα.

Κατά την ίδια χρονική περίοδο, δημιουργείται ένα παράλληλο μεταναστευτικό κύμα προς το εξωτερικό, μιας και η συγκέντρωση των εργατικών χεριών ξεπερνά κατά πολύ τις ανάγκες της ελληνικής καπιταλιστικής παραγωγής.

Ποιές ήταν οι αιτίες εκείνες που προκάλεσαν αυτό το εσωτερικό μεταναστευτικό κύμα; Εντελώς συνοπτικά (πιστεύουμε ότι εδώ δεν θα υπάρξει ένσταση), οι αιτίες αυτές ήταν:

Πρώτο. Η βαθιά οικονομική και πολιτική κρίση του μοναρχοφασιστικού καθεστώτος, που επιδεινώθηκε και μετά τη στρατιωτική ήττα του Δημοκρατικού Στρατού.

Δεύτερο. Το γεγονός ότι η κρίση αυτή έπληξε με ιδιαίτερη ένταση τις αγροτικές περιοχές και τη φτωχομεσαία αγροτιά, που αναγκάστηκε έτσι να εγκαταλείψει τα χωριά και να στραφεί τόσο προς τις μεγάλες πόλεις όσο και προς το εξωτερικό.

Τρίτο. Το κυνηγητό που επακολούθησε την ήττα του ΔΣΕ, που υποχρέωσε δεκάδες χιλιάδες αγωνιστές να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να κατευθυνθούν στα δυο μεγάλα προλεταριακά κέντρα και ιδιαίτερα στην Αθήνα.

Ετσι, στα πολεοδομικά συγκροτήματα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, βρέθηκαν εκατοντάδες χιλιάδες φτωχοί και μεσαίοι αγρότες, αντιμετωπίζοντας τρομακτικά προβλήματα, που αφορούσαν την εξεύρεση δουλιάς, στέγης, κ.α.

Η φτωχομεσαία αγροτιά, πιεζόμενη από τη μαζική και παρατεταμένη ανεργία, σε συνδυασμό με τον έντο-

νο πόθο (έναν πόθο που κουβαλούσε από τις αγροτικές περιοχές, όπου δεν αντιμετώπιζε βασικά προβλήματα κατοικίας), επιδιώκει να αποκτήσει ένα ιδιόκτητο οικοπεδάκι, είτε αγοράζοντάς το με τις οικονομίες που έφερνε μαζί της στην πόλη, είτε καταπατώντας το σε απομακρυσμένες και εξαθλιωμένες περιοχές, όπως π.χ. στο Πέραμα.

Παρενθετικά θέλουμε να σημειώσουμε, ότι προς αυτή την κατεύθυνση έσπρωχναν τη φτωχομεσαία αγροτιά και οι αναθεωρητές, που της ενίσχυαν τον πόθο της για απόκτηση ιδιόκτητης στέγης, που αναγόρευσαν την κατοικία σε πρώτη προτεραιότητας πρόβλημα και της καλλιεργούσαν την αντίληψη, ότι με την ιδιόκτητη κατοικία μπορούσε να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις από την παρατεταμένη ανεργία. Οι αναθεωρητές, για να επιβάλουν το δικό τους προσανατολισμό στο εργατικό κίνημα (που, όπως θα δούμε στη συνέχεια, είχε στοιχειώδη ταξικό προγραμματικό προσανατολισμό και είχε εναντιωθεί στην ίδρυση του ΟΕΚ, το κα-

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΑΘΗΝΩΝ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ				ΡΥΘΜΟΙ ΑΥΞΗΣΗΣ			
	1961	1971	1981	1991	71/61	81/71	71/61	91/61
ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΑΤΤΙΚΗΣ	202.265	257.608	342.093	425.994	27.4	32.8	24.5	110.6
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΘΕΣ/ ΝΙΚΗΣ	546.286	711.990	871.580	969.486	30.3	22.4	11.2	77.5
ΣΥΝΟΛΟ Ν. ΑΤΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ	2.601.260	3.509.839	4.241.004	4.492.255	34.9	20.8	5.9	72.7
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	8.388.553	8.768.641	9.740.417	10.256.464	4.5	11.1	5.3	22.3
ΑΤΤΙΚΗ+ΘΕΣΣ. ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ	31%	40%	43.54%	43.79%				

λοκαίρι του 1954) εκμεταλλεύτηκαν, εκτός των άλλων, κι αυτόν τον πόθο για ιδιόκτητη στέγη, που κουβαλούσαν οι φτωχομεσαίοι αγρότες που εντάχθηκαν στις γραμμές του προλεταριάτου.

Η αυθαίρετη δόμηση, που διήρκεσε όλη τη δεκαετία του '60, γενικεύτηκε και κάλυψε τη συντριπτική πλειοψηφία των εκτάσεων όλων των περιφερειακών δήμων του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών. Από τις αρχές της δεκαετίας του 70, συντελείται η τμηματική ένταξή τους στο σχέδιο πόλης και αυτό υποχρεώνει τη φτωχολογία να προχωρήσει στη νομιμοποίηση των αυθαίρετων και στην έκδοση οικοδομικών αδειών. Πολλά γράφτηκαν και λέχτηκαν για τους όρους της αυθαίρετης δόμησης και έτσι δεν χρειάζεται να ειπωθεί τίποτα από μας.

Έτσι, ένα τμήμα του προλεταριάτου, με την αυθαίρετη δόμηση, με την προσωπική του εργασία, με την εξοντωτική δουλιά, με την αφαίμαξη όλων των οικονομικών του και πολλά άλλα, μπόρεσε να «λύσει» το στεγαστικό του πρόβλημα, με προδιαγραφές όμως που απείχαν κατά πολύ από το μέσο επίπεδο υγιεινών συνθηκών στέγασης. Οσον αφορά όμως στο γενικό πρόβλημα της στενότητας κατοικίας, η ήδη άσχημη κατάσταση δεν μπόρεσε να αλλάξει ριζικά. Το πρόβλημα παρέμεινε και οξυνόταν γιατί, όπως θα δούμε παρακάτω, λόγω της αύξησης της απόλυτης γαιοπροσόδου, στη θέση των γκρεμισμένων εργατικών κατοικιών δεν ξαναχτίζονταν εργατικές κατοικίες, αλλά γραφεία, κλπ., γιατί οι κατασκευαστές έτσι έβγαζαν ανώτατα κέρδη.

Την οξύτητα του προβλήματος της στενότητας της κατοικίας μπορούμε να την διαπιστώσουμε και στατιστικά, μελετώντας προσεχτικά τους πίνακες I και II στην επόμενη σελίδα.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι στα 1981 υφίσταται σαν πρόβλημα στις δυο μεγαλύτερες πόλεις, Αθήνα και Θεσσαλονίκη, παρά το γεγονός ότι στα 20 προηγούμενα χρόνια κατασκευάστηκαν συνολικά μόνο στην Αθήνα 980.699 κατοικίες (Πίνακας II).

Το 42,84% και 38,78% του συνόλου των νοικοκυριών, σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη αντίστοιχα, δεν διαθέτει ιδιόκτητη κατοικία και νοικιάζει, ενώ η αναλογία των νοικοκυριών που νοικιάζουν προς αυτά που διαθέτουν ιδιόκτητο σπίτι είναι αντίστοιχα 79,76% και 66,49% (Πίνακας I).

Το ότι 417.180 νοικοκυριά νοικιάζουν σπίτι μόνο στο Πολεοδομικό συγκρότημα Αθηνών (με όλες τις επιφυλάξεις που υπάρχουν για τον αριθμό, λόγω της εξαγωγής του από επεξεργασία δείγματος 10%), δεν είναι

βέβαια μικρό πράγμα. Και ασφαλώς, το νούμερο αυτό θα ήταν πολύ ψηλότερο, αν οι συγκυρίες δεν ευνοούσαν την αυθαίρετη δόμηση.

Πολύ μεγαλύτερη σημασία από τη στατική στατιστική εικόνα, όμως, έχουν οι εμφανιζόμενες δυναμικές τάσεις, που δείχνουν σε ποιά κατεύθυνση κινείται ένα φαινόμενο. Οπως θα δούμε στη συνέχεια, η τάση είναι να αυξάνονται τα νοικοκυριά που νοικιάζουν κατοικία.

Από τους πίνακες I και II (φαίνεται, επίσης, ότι ο βαθμός οξύτητας του στεγαστικού προβλήματος συμβαδίζει με το βαθμό ανάπτυξης του καπιταλισμού στη χώρα μας. Το πρόβλημα στην Αθήνα εμφανίζεται με μεγαλύτερη οξύτητα απ' ό,τι στη Θεσσαλονίκη, στην Θεσσαλονίκη από τα άλλα αστικά κέντρα και ούτω καθ' εξής.

Η σύντομη αυτή μελέτη της εξέλιξης του προβλήματος της κατοικίας στην καπιταλιστική Ελλάδα, μας οδηγεί αβίαστα στο πρώτο συμπέρασμα: **Οτι μια από τις αιτίες που προκαλούν τη στενότητα κατοικίας στον καπιταλισμό, είναι η ασταμάτητη εγκατάλειψη της υπαίθρου από τη φτωχομεσαία αγροτιά και η εγκατάστασή της στα αστικά κέντρα.** Το προτσές αυτό άλλοτε δυναμώνει, άλλοτε υποχωρεί, ποτέ όμως δεν εξαφανίζεται, γιατί εξακολουθεί να υπάρχει η ανταγωνιστική αντίθεση πόλης-χωριού.

Ο βαθμός της μείωσης του αγροτικού πληθυσμού κυμαίνεται από χώρα σε χώρα και εξαρτάται από το βαθμό ανάπτυξης του καπιταλισμού στη γεωργία. Έτσι, στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες της Δύσης, που ο καπιταλισμός στη γεωργία αναπτύχθηκε με γρήγορους ρυθμούς, με αποτέλεσμα τη μαζική προλεταριοποίηση της φτωχής και μεσαίας αγροτιάς, **η στενότητα κατοικίας στα προλεταριακά κέντρα πήρε τρομοκρατικές διαστάσεις.**

Σε σχέση με την Ελλάδα, αυτή την τάση του καπιταλισμού δεν πρέπει να την καταλαβαίνουμε μηχανιστικά, με την έννοια δηλαδή ότι θα συνεχίζεται σταθερά η ροή της φτωχομεσαίας αγροτιάς πάντα προς την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη, αλλά με την έννοια ότι θα μειώνεται σταθερά ο αγροτικός πληθυσμός και τμήμα του θα κατευθύνεται προς τα αστικά κέντρα γενικά. Η τάση ανακοπής της μετανάστευσης προς την Αθήνα, τάση που παρατηρήθηκε την τελευταία δεκαετία, δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν μόνιμο φαινόμενο. Δεν αποκλείεται αναζωπύρωση και αυτής της «ειδικής» τάσης στο μέλλον.

Οπως είπαμε και παραπάνω, η ανταγωνιστική αντίθεση πόλης-χωριού δεν είναι η μοναδική αιτία που προκαλεί τη στενότητα κατοικίας στον καπιταλισμό. Άλλη σημαντική αιτία είναι η ύπαρξη της απόλυτης γαιοπροσόδου, απόρροια της ατομικής ιδιοκτησίας της γης.

ΠΙΝΑΚΑΣ I: Κατοικούμενες κατοικίες και κατανομή τους σε ιδιόκτητες και ενοικιαζόμενες

	ΣΥΝΟΛΟ	ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ	ΜΕ ΕΝΟΙΚΙΟ	ΥΠΟΛΟΙΠΟ	ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ % ΣΥΝΟΛΟΥ	ΜΕ ΕΝΟΙΚΙΟ % ΣΥΝΟΛΟΥ	% ΕΝΟΙΚ./ ΙΔΙΟΚΤΗΤΑ
ΠΟΛΕΟΔΟΜ. ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΑΘΗΝΩΝ	973.880	523.670	417.180	33.030	53.77%	42.84%	79.76%
ΠΟΛΕΟΔΟΜ. ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ	221.670	129.300	85.970	6.400	58.33%	38.78%	66.49%
ΛΟΙΠΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	548.490	353.600	177.310	17.580	64.46%	32.33%	50.14%
ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	311.400	248.560	50.930	11.910	79.82%	16.36%	20.49%
ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	840.400	773.380	37.520	29.500	92.02%	4.46%	4.85%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	2.895.840	2.028.510	768.910	98.420	70.04%	26.55%	37.90%

Σαν πηγή χρησιμοποιήθηκε η επεξεργασία από την ΕΣΥΕ δείγματος 10% της απογραφής του 1981.

ΠΙΝΑΚΑΣ II: Αριθμός νέων κατοικιών (βάσει εκδιδόμενων αδειών)

ΕΤΟΣ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΡΩΤ/ΣΗΣ	ΣΥΓΚΡΟΤΗΜ. ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ	ΛΟΙΠΑ ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ
1960	19.635					38.479
1961	23.217					46.951
1962	24.217					46.951
1963	26.790	6.679	6.458	4.383	8.041	52.360
1964	32.582	10.910	8.856	4.863	9.025	66.236
1965	40.210	12.529	11.130	5.452	10.064	79.365
1966	41.214	11.475	12.458	6.430	12.367	83.944
1967	28.803	7.310	12.681	8.692	24.453	81.939
1968	37.746	10.594	16.064	12.491	35.497	112.392
1969	57.968	10.040	17.232	11.305	33.998	130.538
1970	50.742	10.792	17.458	12.174	23.452	114.618
1971	67.927	11.134	10.770	12.871	23.214	124.924
1972	83.824	14.150	30.629	17.539	32.416	178.658
1973	75.041	16.058	41.106	25.174	30.726	186.105
1974	27.947	4.845	16.345	12.192	20.287	81.616
1975	44.505	11.404	26.392	12.724	25.844	120.869
1976	48.858	10.354	30.537	13.501	25.341	128.601
1977	56.878	17.455	36.136	17.358	30.442	158.209
1978	74.652	6.950	53.042	19.672	32.665	186.981
1979	62.583	6.696	58.817	23.398	37.701	189.195
1980	34.116	8.623	31.363	23.479	38.463	136.044
1981	21.244	5.259	24.480	19.089	38.102	108.174
	980.699	193.257				2.453.149

Ποσοστό συμμετοχής στο σύνολο %

Πηγή: ΕΣΥΕ

Αθήνα: 39.98%

Θεσσαλονίκη: 7.88%

ΠΙΝΑΚΑΣ III: Αριθμός νέων κατοικιών (βάσει εκδιδόμενων αδειών)

ΕΤΟΣ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΡΩΤ/ΣΗΣ	ΣΥΓΚΡΟΤΗΜ. ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ	ΛΟΙΠΑ ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ
1982	21.423	4.202	20.841	16.098	39.559	102.123
1983	22.815	4.863	25.096	18.306	42.864	113.944
1984	13.413	4.288	16.466	12.310	26.374	72.852
1985	16.697	5.595	19.347	13.882	32.956	88.477
1986	22.745	8.551	22.816	16.430	39.101	109.643
1987	22.363	8.929	22.472	16.143	38.525	108.432
	119.456	36.428				595.471

Ποσοστό συμμετοχής στο σύνολο %

Πηγή: ΕΣΥΕ

Αθήνα: 20.06%

Θεσσαλονίκη: 6.12%

ΠΙΝΑΚΑΣ IV: Πραγματοποιηθέντες Γάμοι

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΣΥΓΚΡΟΤ.	ΣΥΓΚΡΟΤ.
	ΧΩΡΑΣ	ΑΘΗΝΩΝ	ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ
1982	67.784	23.682	6.104
1983	71.143	25.135	6.357
1984	54.793	17.976	5.026
1985	63.709	22.002	5.910
1986	58.891	19.533	5.416
1987	66.166	23.157	6.030
ΣΥΝΟΛΟ	382.486	131.485	34.843

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ V: Δραστηριότητα ΟΕΚ¹

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΑΘΗΝΩΝ	ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ 1954-1990	ΔΑΝΕΙΑ ΜΕΣΩ Ε.Κ.Τ.Ε. 1972-1990 ³	ΑΓΟΡΑ ΕΤΟΙΜΩΝ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ 1954-1990
		8.619 ²	36.442
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΘΕΣ/ ΝΙΚΗΣ	3.082	10.484	13
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	33.253	82.228	1.291

Πηγή: ΟΕΚ

Σημειώσεις:

1. Ο ΟΕΚ διαθέτει αναλυτικά στοιχεία για τη δραστηριότητα του σε όλη τη χώρα. Εδώ, όμως, χρησιμοποιούμε μόνο για την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, επειδή η ΕΣΥΕ διαθέτει έρευνα μόνο γι' αυτές τις δυο περιοχές, και προκειμένου να εξασφαλίσουμε την ενότητα της δικής μας έρευνας, από την άποψη των συγκρίσιμων μεγεθών.

2. Συμπεριλαμβάνουμε όλη την Αττική, γιατί διαφορετικά θα εξαιρούσαμε το μεγαλύτερο τμήμα του κατασκευαστικού έργου του ΟΕΚ, αφού οι εργατικές κατοικίες χτίζονται στους περιφερειακούς δήμους.

3. Δεν είναι γνωστός ο αριθμός αυτών που πήραν ολόκληρο το δάνειο.

Αν στη δεκαετία του 1960 μπόρεσε ένα τμήμα του ελληνικού προλεταριάτου να αποκτήσει σπίτι (με τον τρόπο απόκτησης, που περιγράψαμε παραπάνω), η δυνατότητα αυτή εξέλιπε πιά. Γιατί τόσο η τιμή της γης (λόγω της κατακόρυφης ανόδου της απόλυτης γαιοπροσόδου), όσο και οι τιμές των οικοδομικών υλικών, έκαναν απαγορευτική την αυτοστέγαση, όχι μόνο για τους εργάτες, αλλά και για τα μικροαστικά στρώματα των μεγάλων προλεταριακών κέντρων.

Σήμερα πιά, η διπλή δουλιά όλων των μελών της εργατικής οικογένειας δεν αρκεί να καλύψει ούτε τις στοιχειώδεις ανάγκες της. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι, με βάση τη μελέτη οικογενειακών προϋπολογισμών της ΕΣΥΕ, του 1987/88 (έχοντας πάντα υπόψη ότι οι μέσοι όροι και δείκτες συγκαλύπτουν την πραγματικότητα), οι ελάχιστες μέσες δαπάνες του νοικοκυριού ανέρχονται (σε τιμές 1988) στο ύψος των 160.000

δραχμών. Όταν λοιπόν υπάρχει πρόβλημα κάλυψης των στοιχειωδών αναγκών διαβίωσης, είναι αδύνατο να υπάρξει συσσώρευση των σημαντικών χρηματικών ποσών που απαιτούνται για αυτοστέγαση της εργατικής οικογένειας. Το ίδιο φυσικά ισχύει και για τα μικροαστικά στρώματα.

Ας ρίξουμε τώρα μια ματιά στον πίνακα IV της προηγούμενης σελίδας, όπου εμφανίζεται ο αριθμός των γάμων που έγιναν τα τελευταία χρόνια.

Στην Αθήνα, λοιπόν, τα τελευταία έξι χρόνια, έγιναν 131.485 γάμοι, που στη συντριπτική τους πλειοψηφία δημιούργησαν νέα νοικοκυριά που αναζητούν στέγη. Αν θεωρήσουμε (με τους πιο μετριοπαθείς υπολογισμούς), ότι ένα 40% των νοικοκυριών ανήκει στην εργατική τάξη, τότε μπορούμε με απόλυτη βεβαιότητα να ισχυριστούμε (παίρνοντας υπόψη και τον αριθμό νέων κατοικιών την ίδια περίοδο-Πίνακας III), ότι τα νοικοκυριά που νοικιάζουν σπίτι στην Αθήνα αυξήθηκαν, σε σχέση με το 1981. Συγκρίνουμε με το 1981, γιατί, όπως είπαμε, από τότε η ΕΣΥΕ αρχίζει να συγκεντρώνει στοιχεία για τα νοικοκυριά που νοικιάζουν κατοικία.

Ίσως, όμως προβληθεί η αντίρρηση, ότι φτάσαμε στο συμπέρασμα αυτό, ξεκινώντας μόνο από το γεγονός της αδυναμίας του εργατικού και μικροαστικού νοικοκυριού να συσσωρεύσει για αυτοστέγαση, χωρίς να παίρνουμε υπόψη άλλους παράγοντες, όπως την περίπτωση τμήμα αυτών των νοικοκυριών να έχει έσοδα από άλλες πηγές, ή την περίπτωση του στεγαστικού προγράμματος του ΟΕΚ. Χρειάζεται, λοιπόν, να απαντήσουμε σ' αυτήν την ένσταση, και ας αρχίσουμε από την τελευταία περίπτωση, τον ΟΕΚ.

Στους άμεσα ενδιαφερόμενους, αλλά και στους υποστηρικτές του ΟΕΚ, είναι γνωστό, ότι το κατασκευαστικό του πρόγραμμα είναι πολύ μικρό. Στα 37 χρόνια της ύπαρξης του, χτίζει στην Αττική, κατά μέσο όρο, 233 κατοικίες το χρόνο! Όσο δε αφορά στα δάνεια που χορηγούσε μέσω ΕΚΤΕ (εδώ και δυο χρόνια σταμάτησε η χορήγηση νέων δανείων), κατ' αρχήν, το σύνολό τους ήταν, κατά μέσο όρο, περίπου 2.000 το χρόνο, ενώ ταυτόχρονα το ύψος του χορηγούμενου δανείου ήταν πάντα πολύ μικρό και υπολειπόταν κατά πολύ της αξίας μιας κατοικίας.

Αρα, δεν μπορεί να γίνεται λόγος για ουσιαστική συμμετοχή του ΟΕΚ στην αντιμετώπιση των στεγαστικών αναγκών της εργατικής τάξης και των εργαζόμενων μικροαστικών στρωμάτων.

Ας περάσουμε τώρα στην εξέταση της δυνατότητας συσσώρευσης εισοδημάτων από άλλες πηγές για την απόκτηση ιδιόκτητης στέγης.

Την περίπτωση αυτή (αγορά κατοικίας χωρίς την «συνδρομή» του δανείου του ΟΕΚ, μέσω ΕΚΤΕ) πρέπει να την αποκλείσουμε. **Γιατί τότε δεν θα είχαμε το φαινόμενο, η οικοδομική δραστηριότητα της περιόδου 1982-1987 να παρουσιάζει τέτια κάμψη, ώστε να μην καλύπτει καλά-καλά ούτε τις ανάγκες των νέων νοικοκυριών.** Πρέπει ακόμη να συνυπολογίσουμε το γεγονός, ότι την ίδια περίοδο γκρεμίζονται πολλές παλιές ιδιόκτητες εργατικές κατοικίες. Όμως η ψηλή γαιοπρόσοδος από τη μια, και μια σειρά άλλοι παράγοντες, από την άλλη, καθιστούν ασύμφορη την επένδυση στην κατασκευή κατοικιών στα ίδια οικοπέδα, δημιουργώντας έτσι νέες ανάγκες για την στέγαση νοικοκυριών που διέθεταν ιδιόκτητη κατοικία. Αυτό αφορά βασικά τις κεντρικές περιοχές των μεγαλουπόλεων, όπου στο κεφάλαιο δεν συμφέρει η επένδυση σε κατασκευή εργατικών κατοικιών, αφού σ' αυτές τις περιοχές αυξάνεται πάρα πολύ η απόλυτη γαιοπρόσοδος, και μάλιστα πολλές φορές τεχνητά.

Καταλήγουμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα, ότι η δυνατότητα απόκτησης στέγης από εισοδήματα αποκτημένα εξ ολοκλήρου από άλλες πηγές, και όχι από μισθούς και μεροκάματα, (και μάλιστα σε μαζική κλίμακα, που να οδηγεί στην προοδευτική μείωση των νοικοκυριών που νοικιάζουν την κατοικία) εξέλιπε οριστικά.

Επειδή, όμως, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την ύπαρξη τέτοιων εισοδημάτων, στις συνθήκες μάλιστα της χώρας μας, μπορούμε να υποθέσουμε ότι αυτά τα εισοδήματα, στην καλύτερη περίπτωση, λειτούργησαν σαν συμπληρωματικά ποσά στα δάνεια του ΟΕΚ για απόκτηση στέγης. Δηλαδή, αν θεωρήσουμε ότι, με συμπληρωματικό εισόδημα, τα δάνεια του ΟΕΚ επαρκούσαν για την απόκτηση ιδιόκτητης στέγης, επανερχόμαστε και πάλι στο συμπέρασμα, ότι δεν υπήρξε καμιά ουσιαστική συμβολή στη λύση του προβλήματος της στενότητας κατοικίας για την εργατική τάξη, αφού ο αριθμός των δανείων ήταν πραγματικά μηδαμινός. Ο Πίνακας V (σελίδα 18) είναι αποκαλυπτικός.

Ως τώρα ερευνήσαμε τη στενότητα κατοικίας στη χώρα μας, από την άποψη της αδυναμίας της εργατικής τάξης να αποκτήσει ιδιόκτητη κατοικία **μόνο με τη συσσώρευση τμήματος του μεροκάματου.** Είδαμε

ότι η τάση είναι να αυξάνει ο αριθμός των εργατικών νοικοκυριών που νοικιάζουν σπίτι. Αποδείξαμε, ότι η στενότητα κατοικίας στον καπιταλισμό οφείλεται, πρώτο στην ανταγωνιστική αντίθεση πόλης-χωριού, και δεύτερο στην ατομική ιδιοκτησία της γης. **Επίσης, ότι η ανάπτυξη του καπιταλισμού στη γεωργία (έστω και η πιο αργή) θα συντελεί στο παραπέρα βάθαιμα της ταξικής διαφοροποίησης στο χωριό και στη ροή τμημάτων της φτωχομεσαίας αγροτιάς προς τα προλεταριακά κέντρα.**

Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τη στενότητα κατοικίας και από μια άλλη πλευρά. Θα απαντήσουμε στο ερώτημα, μήπως τελικά, αρχίζουμε να διανύουμε και στη χώρα μας τη φάση εκείνη, όπου οι προσφερόμενες κατοικίες υπολείπονται κατά πολύ των αναγκών των νοικοκυριών (όχι μόνο των εργατικών) που νοικιάζουν κατοικία. Αναφερόμαστε πάντα στα δυο μεγαλύτερα προλεταριακά κέντρα της χώρας, την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη.

Ας εξετάσουμε από κοντά αυτό το ζήτημα, ανακεφαλαιώνοντας πρώτα, σε συντομία, τα μέχρι εδώ δεδομένα και συμπεράσματα της έρευνάς μας.

Στη δεκαετία 1980-1990, ανακόπηκε η μετακίνηση της φτωχομεσαίας αγροτιάς προς το Πολεοδομικό Συγκρότημα της Αθήνας. Η ροή όμως προς το Υπόλοιπο Αττικής συνεχίστηκε και αυτή τη δεκαετία. (Στο Υπόλοιπο Αττικής ανήκουν και τα δύο προλεταριακά κέντρα του Λαυρίου και της Ελευσίνας).

Είναι πολύ πιθανό να είχαμε (και μάλλον είχαμε) μετακίνηση οικοδόμων από τα δυο μεγάλα προλεταριακά κέντρα (ιδιαίτερα από την Αθήνα) προς την επαρχία (τουριστικές περιοχές), λόγω της κάμψης που παρατηρήθηκε στον τομέα της οικοδομής, στις αρχές της δεκαετίας του <80.

Η δυνατότητα αυτοστέγασης τμήματος του προλεταριάτου, έστω και με τον ιδιόμορφο τρόπο των δεκαετιών του <60 και του <70, εξέλιπε οριστικά.

Με την πάροδο του χρόνου, δημιουργούνται νέες ανάγκες στέγασης, τόσο για τα εργατικά νοικοκυριά όσο και για τα νοικοκυριά των μικροαστικών στρωμάτων, που είχαν πριν δική τους κατοικία, λόγω της παλαιότητας, από τη μια, και της απότομης αύξησης της απόλυτης γαιοπρόσδοου, από την άλλη.

Το αποτέλεσμα όλων αυτών των παραγόντων, που εμφανίστηκαν και έδρασαν παράλληλα προς την ίδια κατεύθυνση, ήταν να προκληθεί αισθητή μείωση της οικοδομικής δραστηριότητας στα δυο μεγαλύτερα προλεταριακά κέντρα, Αθήνα και Θεσσαλονίκη (βλέπε ξανά τους Πίνακες II και III).

Αβίαστα, λοιπόν, και χωρίς την παραμικρή αμφιβολία για ενδεχόμενο λάθος, μπορούμε να πούμε, ότι ήδη μπήκαμε σε μια παρατεταμένη φάση, που θα δημιουργήσει μεγάλη αναντιστοιχία ανάμεσα στην προσφορά κατοικιών και στη ζήτηση κατοικιών για νοίκιασμα, από την εργατική τάξη και τα εργαζόμενα μικροαστικά στρώματα της πόλης.

Μια φάση μόνιμη, που αργά ή γρήγορα θα οδηγήσει σε επικίνδυνη χειροτέρευση των συνθηκών στέγασης της εργατικής τάξης, όπου σημαντικά τμήματα του προλεταριάτου θα αδυνατούν να καλύψουν τα ψηλά ενοίκια και θα καταφεύγουν είτε στα όρια των νομών των μεγάλων προλεταριακών κέντρων (π.χ. στο υπόλοιπο Αττικής), είτε στη δημιουργία παραγκουπόλεων. Θ' αρχίσουν δηλαδή να εκδηλώνονται και εδώ τα φαινόμενα που από καιρό παρουσιάστηκαν είτε σε μεγαλουπόλεις εξαρτημένων χωρών (π.χ. Μεξικό, Ρίο ντε Τζανέιρο, κ.ά.), είτε σε πρωτεύουσες ιμπεριαλιστικών χωρών (π.χ. Νέα Υόρκη, Ρώμη, κ.α.).

Οι φορομπηχτικές ρυθμίσεις της κυβέρνησης του κεφαλαίου για την κατοικία, ρυθμίσεις που ισχύουν από 1/1/91, δεν είναι αυτές που δημιούργησαν τη νέα φάση στην οικοδομική δραστηριότητα, γενικά, και ειδικά στην κατασκευή κατοικιών. Αυτές απλά επιτάχυναν τις διαδικασίες. Κι ακόμη, δεν πρέπει να αναμένουμε την άρση αυτών των ρυθμίσεων, όπως αφήνει σκόπιμα να εννοηθεί η κυβέρνηση. Και στην υποθετική περίπτωση της άρσης τους, δεν θα έχουμε αλλαγή στην «επενδυτική» συμπεριφορά του κεφαλαίου στην κατασκευή κατοικιών, μιας και, όπως εξηγήσαμε, η καινούργια φάση στην οποία μπήκαμε προσδιορίζεται από μια σειρά άλλους παράγοντες, που της προσδίνουν μόνιμο χαρακτήρα. Προς τί, λοιπόν, η άρση των μέτρων, με τί ανταλλάγματα θα θυσιάσει η κυβέρνηση του κεφαλαίου φορολογικά της έσοδα, όταν είναι σίγουρο, ότι η άρση των συγκεκριμένων ρυθμίσεων δεν θα οδηγήσει στη ριζική αλλαγή της «επενδυτικής» του συμπεριφοράς;

Θα κλείσουμε το κεφάλαιο αυτό με ένα σύντομο σχολιασμό των τελευταίων ρυθμίσεων για την επαγγελματική στέγη.

Οι ρυθμίσεις αυτές σχολιάστηκαν ποικιλοτρόπως και από διάφορες πλευρές. Όμως καμιά απ' αυτές, άλλες από σκοπιμότητα και άλλες από αδυναμία προσέγγισης, δεν ανέδειξε τις αιτίες του προβλήματος. Υπήρξε

βασικά ο εξής προβληματισμός: γιατί η κυβέρνηση του κεφαλαίου τα έβαλε με τους ελευθεροεπαγγελματίες, όταν ένα πολύ μεγάλο τμήμα τους αποτελεί την εκλογική της βάση, όταν πολύ πρόσφατα τους έκανε μεγάλες φοροαπαλλαγές;

Η κυβέρνηση προχώρησε σ' αυτές τις ρυθμίσεις, γιατί προσδοκά ότι θα πετύχει μια σχετική ανάκαμψη της οικοδομικής δραστηριότητας, πάντα μέσα στα πλαίσια της νέας φάσης στην οποία μπήκε η οικοδομική δραστηριότητα από τις αρχές της δεκαετίας του '80. Αυτή η σχετική ανάκαμψη είναι πολύ αναγκαία, γιατί θα συντελεσθεί (αν συντελεσθεί) σε συνθήκες μιας κατακόρυφης πτώσης συνολικά της καπιταλιστικής παραγωγής, λόγω της συντελούμενης συντηρητικής ανασυγκρότησης του ελληνικού καπιταλισμού.

Πραγματικά, αν μελετήσουμε προσεχτικά τις ρυθμίσεις αυτές, θα διαπιστώσουμε ότι οι ελευθεροεπαγγελματίες (μηχανικοί, γιατροί, δικηγόροι κ.α.) θα σπρωχθούν στην αγορά επαγγελματικής στέγης, για να αποφύγουν τις συνεχείς και μεγάλες αυξήσεις του ενοικίου και τη συνεχή απειλή της έξωσης. Δεν μπορούμε, βέβαια, να προβλέψουμε το βαθμό που θα αναπτυχθεί αυτή η τάση. Οποια, όμως, κι αν είναι η ακριβής εξέλιξη των πραγμάτων, το σίγουρο είναι, ότι οι ρυθμίσεις αυτές θα δράσουν ευεργετικά για το μεγάλο κεφάλαιο και τους συνοδοιπόρους του.

Η στενότητα κατοικίας δεν εξαλείφεται στον καπιταλισμό

Μέχρι εδώ, στηριζόμενοι μόνο στα δεδομένα της ελληνικής πραγματικότητας, προσδιορίσαμε τις βασικές αιτίες που προκαλούν τη στενότητα κατοικίας στη χώρα μας και συγκεκριμένα την ανταγωνιστική αντίθεση πόλης-χωριού και την απόλυτη καπιταλιστική γαιοπρόσοδο. Με αφετηρία αυτά, θα μπορούσαμε κάλλιστα να δώσουμε την αρνητική απάντηση στο ερώτημα, αν μπορεί να λυθεί το πρόβλημα της στενότητας κατοικίας στα πλαίσια του καπιταλισμού, και μάλιστα χωρίς να μπορεί κανένας από τους υποστηρικτές της αντίθετης άποψης να μπορεί να αντιπαρατεθεί με επιχειρήματα.

Γιατί είναι απόλυτη αλήθεια, ότι στα πλαίσια του καπιταλισμού και της ατομικής ιδιοκτησίας της γης, δεν μπορούν να εξαλειφθούν ούτε η ανταγωνιστική αντίθεση πόλης-χωριού, ούτε η απόλυτη γαιοπρόσοδος.

Μεθοδολογικά, όμως, θα αποφύγουμε και πάλι την «εύκολη», κατά κάποιο τρόπο, λύση, και θα παρακολουθήσουμε από πιο κοντά τη νομοτέλεια μετακίνησης, σε σταθερή και μόνιμη βάση, της φτωχομεσαίας αγροτιάς από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές (πληθυσμός πάνω από 10.000, σύμφωνα με το χωρισμό της ΕΣΥΕ), τη νομοτέλεια της ανόδου της απόλυτης γαιοπρόσοδου και τη νομοτέλεια της αποκόμισης ανώτατου καπιταλιστικού κέρδους.

1. Μετακίνηση προς τις αστικές περιοχές

Στα προηγούμενα κεφάλαια καταγράψαμε ιστορικά τη διαδικασία της εσωτερικής μετανάστευσης προς τα δυο μεγαλύτερα κέντρα της χώρας μας. Μετά την ανακοπή του μεταναστευτικού κύματος προς την Αθήνα, στη δεκαετία του '80, γεννήθηκε το ερώτημα μήπως αναστρέφεται η κατεύθυνση της εσωτερικής μετανάστευσης και μπορεί τελικά να αναπτυχθεί ένα κύμα επιστροφής από τα μεγάλα προλεταριακά κέντρα προς την επαρχία. Εδώ χρειάζεται να θυμίσουμε την αποτυχημένη απόπειρα του ΠΑΣΟΚ, στις αρχές της διακυβέρνησής του, να δημιουργήσει ένα τέτοιο κύμα με τη γνωστή πολιτική κινήτρων. Είναι γνωστά σ' όλους τα αποτελέσματα, που πολύ γρήγορα ανάγκασαν το ΠΑΣΟΚ να πάρει πίσω αυτή τη πολιτική. Ας δούμε λοιπόν από κοντά το ζήτημα.

Είναι δεδομένο, ότι ο καπιταλισμός εισχώρησε και στο ελληνικό χωριό, προκαλώντας την ταξική διαφοροποίηση της αγροτιάς, σε φτωχούς, μεσαίους, πλούσιους και μισοπρολετάριους αγρότες. Εδώ δεν θα μας απασχολήσει ούτε ο βαθμός ανάπτυξης του καπιταλισμού, ούτε ο βαθμός της ταξικής διαφοροποίησης της αγροτιάς. Είναι εξίσου δεδομένο, ότι ακόμα και η πιο αργή ανάπτυξη του καπιταλισμού στη γεωργία συνοδεύεται από την ολοένα και μεγαλύτερη χρήση των μηχανών, από το βάθαιμα της ταξικής διαφοροποίησης και τη μείωση της φτωχομεσαίας αγροτιάς, και σε απόλυτα μεγέθη. Το προτσές αυτό είναι αναμφισβήτητο, αφού και από τα επίσημα στατιστικά στοιχεία διαπιστώνεται συνεχής μείωση του αγροτικού πληθυσμού της χώρας μας. [Περισσότερα πάνω σ' αυτό το ζήτημα, μπορεί να δει ο αναγνώστης στα σχετικά άρθρα του σ. Τάκη Κολοκούρη, στα τεύχη 3 και 4 της ΜΑΛΕΠ].

Τα παραπάνω γεννούν μια σειρά αμείλικτα ερωτήματα για όσους προπαγανδίζουν ότι μπορεί να λυθεί το στεγαστικό πρόβλημα στον καπιταλισμό, που ταυτόχρονα είναι και οπαδοί της αστικής «προόδου» και της διατήρησης των βάσεων του καπιταλισμού. Πώς θα λυθεί το στεγαστικό πρόβλημα, όταν αποδεδειγμένα η λύση του σκοντάφτει, εκτός των άλλων, στο κύμα εσωτερικής μετανάστευσης της φτωχομεσαίας αγροτιάς, που δημιουργείται αυθόρμητα, στοιχειακά, και δεν τιθασεύεται ακόμη και με τους νόμους της πιο «προοδευτικής» κυβέρνησης;

Μήπως, αυτοί οι τόσο ερωτευμένοι με την αστική «ανάπτυξη» της χώρας, σκέφτονται να ανακόψουν την καπιταλιστική ανάπτυξη στη γεωργία και το βάθαιμα της ταξικής διαφοροποίησης, με την κατάργηση των μηχανών στη γεωργία και την προσφυγή αποκλειστικά στη χειρονακτική εργασία και στα ζώα; Ή μήπως σκέφτονται, σαν καρικατούρες του Προυντόν, να βρουν το φάρμακο, στο έδαφος πάντα του καπιταλισμού και της ιμπεριαλιστικής εξάρτησης, που να αποτρέπει την εκμετάλλευση και την εξαθλίωση της φτωχομεσαίας αγροτιάς από την αστική τάξη του χωριού και της πόλης και από την ιμπεριαλιστική αστική τάξη; Μια εκμετάλλευση που έχει να κάνει τόσο με τη κατάσταση που επικρατεί στη γαιοκτησία, όσο και με την εμπορευματική παραγωγή και κυκλοφορία των βιομηχανικών και αγροτικών προϊόντων;

Ή μήπως, τελικά, σχεδιάζουν να «κατευθύνουν οργανωμένα» το μεταναστευτικό κύμα, μιας και δεν αποτρέπεται; Ας μείνουμε λίγο σ' αυτό. Η «οργανωμένη εσωτερική μετανάστευση» είναι αντιδραστική ουτοπία, γιατί προσκρούει στο νόμο της ανισόμετρης οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης του καπιταλισμού. Είναι γεγονός αδιαμφισβήτητο, ότι εσωτερικές μετακινήσεις στα διάφορα προλεταριακά κέντρα γίνονται και θα εξακολουθούν να γίνονται, πάντα όμως αυθόρμητα και στοιχειακά, και αποτέλεσμά θα έχουν τη βαθμιαία όξυνση του στεγαστικού προβλήματος και σε άλλα, μικρότερης πυκνότητας, προλεταριακά κέντρα.

Σε σχέση, λοιπόν, με αυτόν τον παράγοντα, καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα:

Πρώτο. Η ανάπτυξη του καπιταλισμού στο χωριό (σε όποιο βαθμό και αν πραγματοποιείται), σε συνδυασμό με την ανταγωνιστική αντίθεση πόλης- χωριού (που αναπτύσσεται πάνω σ' αυτό το έδαφος), γεννά και αναπτύσσει το εσωτερικό μεταναστευτικό προτσές. Αυτό με τη σειρά του προκαλεί τη στενότητα κατοικίας.

Δεύτερο. Οι προτεινόμενες από τους «ειδικούς» της αναθεώρησης και την αστικοποιημένη συνδικαλιστική γραφειοκρατία λύσεις σκοντάφτουν (ανεξάρτητα από το αν και κατά πόσο το έχουν συνειδητοποιήσει οι εμπνευστές τους) στην ανάπτυξη του καπιταλισμού στη γεωργία, καθώς και στην ανισόμετρη οικονομική και πολιτική ανάπτυξη του καπιταλισμού.

Επομένως, η στενότητα κατοικίας στον καπιταλισμό είναι αναπόσπαστα δεμένη μ' αυτόν και θα αρχίσει να εξαλείφεται μόνο όταν λυθεί η ανταγωνιστική αντίθεση πόλης-χωριού (με τη νίκη της επανάστασης και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου) και αρχίσει να λύνεται και η νέα, μη ανταγωνιστική αντίθεση πόλης-χωριού, που υπάρχει στη σοσιαλιστική κοινωνία.

2. Απόλυτη γαιοπρόσδοος και ανώτατο κέρδος

Στον καπιταλισμό είναι νομοτέλεια να αυξάνεται αδιάκοπα και απεριόριστα η απόλυτη γαιοπρόσδοος. Ειδικά δε στα κεντρικά σημεία των πόλεων, αυτή είναι πάρα πολύ ψηλή. Εδώ δεν χρειάζονται στοιχεία, γιατί η ίδια η καθημερινή εμπειρία προσφέρει όλες τις αποδείξεις. Άλλωστε, πολλές φορές έχουν δημοσιευθεί τέτοια στοιχεία στον αστικό τύπο, ιδιαίτερα το 1990-1991, ενώ επιβεβαίωση του γεγονότος αποτελούν οι συνεχείς και σε τεράστια ποσοστά αυξήσεις των αντικειμενικών τιμών, που ορίζει το κράτος. Έτσι, είναι λογικό να μην αναμένουμε εδώ την ένσταση από τους αντιπάλους μας, γι' αυτό και δεν κουράζουμε με παράθεση σχετικών πινάκων.

Για ένα μεγάλο τμήμα (πολύ ευρύτερο απ' αυτό που είναι στο κέντρο) των καπιταλιστικών μεγαλουπόλεων (και όχι μόνο αυτών), είναι ασύμφορη πια στο κεφάλαιο η επένδυση σε κατασκευή κατοικιών. Παρατηρείται, όπως είδαμε, το φαινόμενο στη θέση γκρεμιζόμενων παλιών εργατικών κατοικιών να μην ανεγείρονται νέες κατοικίες για εργάτες ή για εργαζόμενα μικροαστικά στρώματα. Αυτό δεν είναι τυχαίο, αλλά οφείλεται στο ότι οι επενδύσεις αυτές δεν αποδίδουν ανώτατο κέρδος, είναι δηλαδή εκδήλωση-αποτέλεσμα της συγκεκριμένης νομοτέλειας του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Τα συμπεράσματα αυτά πρέπει να σημειωθούν ιδιαίτερα, γιατί τα τελευταία χρόνια η αστικοποιημένη συνδικαλιστική γραφειοκρατία στηρίζει τη στεγαστική της πολιτική στη διεκδίκηση φτηνής γης, χωρίς καν να αμφισβητεί την ατομική ιδιοκτησία της γης. Μ' άλλα λόγια, ζητάει από τον καπιταλισμό να σταματήσει να είναι καπιταλισμός!

Μόνο στη νοσηρή φαντασία των «ειδικών» της αναθεώρησης και της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας υπάρχει επάρκεια γης στα πλαίσια του καπιταλισμού, μιλώντας με καθαρά οικονομικούς όρους. Η ατομική ιδιοκτησία της γης, η ψηλή τιμή της απόλυτης γαιοπροσόδου και ο νόμος του ανώτατου κεφαλαιοκρατικού κέρδους συντείνουν τόσο στη στενότητα της γης, όσο και στη στενότητα της κατοικίας.

Η λύση βρίσκεται στην κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας της γης

Ας ανακεφαλαιώσουμε, λοιπόν, τα συμπεράσματα της ανάλυσής μας, που έρχονται, μέσα από τη μελέτη της ελληνικής πραγματικότητας, να επιβεβαιώσουν τη θεωρητική διδασκαλία του μαρξισμού-λενινισμού:

Τη στενότητα κατοικίας στον καπιταλισμό την προκαλούν η ανάπτυξη του καπιταλισμού στη γεωργία και η ανταγωνιστική αντίθεση πόλης-χωριού, που αναπτύσσεται πάνω σ' αυτό το έδαφος, η ατομική ιδιοκτησία της γης, που οδηγεί στην αύξηση της απόλυτης γαιοπροσόδου, και ο νόμος του ανώτατου κέρδους.

Όσο πιο γρήγορα αναπτύσσεται ο καπιταλισμός στο χωριό, τόσο πιο οξυμμένο εμφανίζεται το στεγαστικό πρόβλημα. Π.χ., πιο οξυμμένο είναι στη Νέα Υόρκη σε σχέση με την Αθήνα.

Μπορούμε, λοιπόν, στηριζόμενοι στα δεδομένα της θεωρίας του μαρξισμού-λενινισμού και των συνθηκών της ελληνικής πραγματικότητας, να διατυπώσουμε τη βασική προγραμματική διεκδίκηση, που η υλοποίησή της θα δημιουργήσει τους όρους για να αρχίσει να εξαλείφεται η στενότητα κατοικίας: ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΓΗΣ.

Αυτό είναι το σύνθημα που πρέπει να γράψει στη σημαία του το προλεταριάτο, πετώντας στην άκρη κάθε αυταπάτη για λύση του στεγαστικού προβλήματος στις συνθήκες του καπιταλισμού, και αγωνιζόμενο για τη λαϊκοδημοκρατική επανάσταση, την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου και την οικοδόμησή του σοσιαλισμού.

Πριν κλείσουμε αυτό το κεφάλαιο, θεωρούμε απαραίτητες δυο επισημάνσεις.

Επισημάνση πρώτη. Με τη νίκη της Λαϊκοδημοκρατικής επανάστασης και την εγκαθίδρυση της Δικτατορίας του Προλεταριάτου, δεν λύνεται αυτόματα, ούτε σύντομα, το στεγαστικό πρόβλημα. Χωρίς από τώρα να καταγράφουμε όλα τα μέτρα που θα πάρει η Δικτατορία του Προλεταριάτου, μπορούμε σαν παράδειγμα να αναφέρουμε, την κατάσχεση σπιτιών από τους ιδιοκτήτες που έχουν πολλά στη κατοχή τους.

Επισημάνση δεύτερη. Η προγραμματική μας δουλειά δεν εξαντλείται μόνο με τη διατύπωση του βασικού μας αιτήματος. Είναι απαραίτητη, όπως είπαμε και στον πρόλογο, η επεξεργασία και προβολή των μερικών διεκδικήσεων της εργατικής τάξης, πολλές από τις οποίες, αν όχι όλες, μπορούν να λυθούν στα πλαίσια του καπιταλισμού. Η προβολή και η προπαγάνδη των μερικών διεκδικήσεων έχει μεγάλη ιδεολογικοπολιτική

σημασία, γιατί η πάλη για την κατάκτησή τους, όταν συνδυάζεται με την προπαγάνδα και τη ζύμωση του επαναστατικού μας προγράμματός, μας φέρνει πολύ κοντά και μας συνδέει με τις πλατιές εργαζόμενες μάζες και τους πρωτοπόρους αγωνιστές του κομμουνιστικού και εργατικού κινήματος.

Μερικές διεκδικήσεις για το στεγαστικό πρόβλημα

Είδαμε παραπάνω, ότι μπήκαμε σε μια νέα φάση όπου θα αυξηθεί στη χώρα μας ο αριθμός των νοικοκυριών, από την εργατική τάξη και τα εργαζόμενα μικροαστικά στρώματα, που νοικιάζουν σπίτι, όπου θα χειροτερεύσουν οι συνθήκες κατοικίας και όπου θα αυξάνεται ο αριθμός των εργατών που θα αδυνατεί να νοικιάζει σπίτι, λόγω του πολύ ψηλού ενοικίου. Πρέπει να χουμε υπόψη μας ότι, στις συναλλαγές της με τους κατόχους κατοικιών, η εργατική τάξη δεν εμφανίζεται σαν πωλητής της εργατικής της δύναμης, αλλά σαν κάτοχος χρήματος, και συναλλάσσεται όπως οι ξεχωριστοί εμπορευματοπαραγωγοί, π.χ. όπως ο μπακάλης με τον έμπορο.

Τοποθετήσαμε, δηλαδή, το στεγαστικό πρόβλημα σας σωστές του διαστάσεις, σαν πρόβλημα όχι αποκλειστικά της εργατικής τάξης.

Αξιολογώντας το, σε σύγκριση με όλα τα προβλήματα της εργατικής τάξης, γενικά, και ειδικά μ' αυτό της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης που υφίσταται, διαπιστώνουμε, ότι δεν μπορεί να μπει από το ταξικό συνδικαλιστικό κίνημα σαν πρόβλημα πρώτης προτεραιότητας. Γιατί κι αν ακόμα η εργατική τάξη λύσει το στεγαστικό πρόβλημα μέσα στον καπιταλισμό (φυσικά αυτή είναι μόνο μια θεωρητική υπόθεση, που μας βοηθά να αναπτύξουμε παραπέρα τον συλλογισμό μας), δεν θα εξαλείψει την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. Όπως, μάλιστα, θα δούμε στη συνέχεια, έτσι διευκολύνει και εξυπηρετεί το μεγάλο κεφάλαιο, γιατί ρίχνει την αξία της εργατικής δύναμης.

Στη χώρα μας κυκλοφορεί πλατιά μέσα στους εργαζόμενους, αλλά και στην εργατική τάξη, η λαθεμένη αντίληψη, ότι η ιδιόκτητη κατοικία τους εξασφαλίζει σε περιόδους βαθιάς και παρατεταμένης οικονομικής και πολιτικής κρίσης, μαζικής ανεργίας, κλπ. Πρόκειται για μια επικίνδυνη αυταπάτη, που καλλιεργείται σκόπιμα από εκείνους που θέλουν να κρατούν την εργατική τάξη εγκλωβισμένη στη λογική διαίωσισης και «βελτίωσης» του καπιταλισμού.

Ας γυρίσουμε μερικές δεκαετίες πίσω και ας θυμηθούμε, τι συνέβη κατά τη διάρκεια της χιτλεροφασιστικής κατοχής της χώρας μας. Στις πόλεις, ακόμη και στις πιο μικρές, πολλοί υποχρεώθηκαν να πουλήσουν και τα σπίτια τους για να αποφύγουν το θάνατο από την πείνα. Υπάρχει μήπως καμιά αμφιβολία για το ότι, σε μια ανάλογη οικονομική και πολιτική κρίση, οι εργαζόμενοι κάτοχοι σπιτιού θα αναγκαστούν να το πουλήσουν όσο - όσο (ενώ αποτελεί τους κόπους μιας ολόκληρης ζωής) για να αποφύγουν το θάνατο από τη πείνα;

Ή μήπως αποκλείεται πια να δημιουργηθούν τέτοιες κρίσεις;

Ας έρθουμε, όμως, και στο σήμερα. Ήδη η ανεργία βαδίζει προς το 20%, στόχο που θα ξεπεράσει την επόμενη διετία (σύμφωνα ακόμη και με αστικές πηγές), και μάλιστα θα είναι παρατεταμένη, δηλαδή θα ξεπερνά τα δυο συνεχή χρόνια, για το μεγαλύτερο μέρος των ανέργων. Ποιός μπορεί να αρνηθεί, ότι σε τέτοιες συνθήκες θα έχουμε φαινόμενα πώλησης της κατοικίας; Είναι, επομένως, αστείο να ισχυριζόμαστε, ότι στα πλαίσια του καπιταλισμού η ιδιόκτητη κατοικία εξασφαλίζει την εργατική τάξη.

Θα τεθεί, όμως, το ερώτημα: Καλά και ωραία όλα αυτά, συμφωνούμε ότι το στεγαστικό πρόβλημα δεν είναι πρώτης προτεραιότητας, ότι δεν εξασφαλίζει την εργατική τάξη στον καπιταλισμό, όμως τί προτείνετε να κάνουμε σήμερα; Να σταυρώσουμε τα χέρια και να περιμένουμε τη νίκη της Λαϊκοδημοκρατικής Επανάστασης, που θα καταργήσει την ατομική ιδιοκτησία της γης;

Το ερώτημα είναι υπαρκτό και επιμερίζεται σε μια σειρά παράγωγα ερωτήματα, που αφορούν μερικές διεκδικήσεις:

Πρέπει να διεκδικούμε χαμηλότοκο επιδοτούμενο δάνειο, στο ύψος της αξίας της κατοικίας, για την απόκτηση στέγης;

Πρέπει να απαιτούμε την ενίσχυση του στεγαστικού προγράμματος του ΟΕΚ, μέσω της πολιτικής φτηνής γης, φτηνών οικοδομικών υλικών, κ.ά.;

Δεν είναι η κατοικία κοινωνικό αγαθό και, επομένως, δεν πρέπει να απαιτούμε επιδότηση είτε της αγοράς κατοικίας, είτε του ενοικίου από τον κρατικό προϋπολογισμό;

Ας απαντήσουμε, λοιπόν, στα ερωτήματα, αρχίζοντας από το τελευταίο.

1. Είναι η κατοικία κοινωνικό αγαθό:

Αν κάνουμε αφαίρεση των συγκεκριμένων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών (ότι ζούμε στην καπιταλιστική κοινωνία, όπου υπάρχουν ανταγωνιστικές τάξεις, το προλεταριάτο και η αστική τάξη), και απαντήσουμε γενικά στο ερώτημα, η απάντηση θα είναι καταφατική. Με την «ευρύτερη», αταξική έννοια του όρου, με την έννοια δηλαδή, ότι καλύπτει γενικά μια ανάγκη του ανθρώπου, σαν κοινωνικού όντος, η κατοικία είναι κοινωνικό αγαθό.

Τοποθετώντας, όμως, έτσι το ζήτημα, δεν μπορούμε να απαντήσουμε σ' ένα άλλο ερώτημα: Και ποιος ή ποιοι οφείλουν να ικανοποιήσουν αυτή την ανάγκη;

Φεύγοντας, λοιπόν, από ένα τέτοιο αφηρημένο ανθρωπιστικό επίπεδο, πρέπει να τοποθετήσουμε το ζήτημα της κατοικίας στις σωστές του βάσεις, στις βάσεις της καπιταλιστικής κοινωνίας και των ταξικών σχέσεων που τη διέπουν. Τότε θα ξεκινήσουμε από την παραδοχή, ότι στην αξία της εργατικής δύναμης (δηλαδή στην αξία των εξόδων συντήρησης και αναπαραγωγής της εργατικής τάξης) περιέχονται και τα έξοδα για την εργατική κατοικία. Επομένως, τα έξοδα για την κατοικία πρέπει να βαραίνουν αποκλειστικά και συνολικά το κεφάλαιο.

Από την ταξική τοποθέτηση του στεγαστικού προβλήματος, λοιπόν, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι, στα πλαίσια του καπιταλισμού, το ταξικό συνδικαλιστικό κίνημα πρέπει να διεκδικεί αύξηση του μεροκάματου και του μισθού, τέτοια, ώστε να καλύπτει το ενοίκιο. Το ακριβές ποσό και γενικά ο μηχανισμός που θα καθορίζει την αύξηση, είναι εύκολο να βρεθεί, δεν είναι όμως ζήτημα του παρόντος άρθρου.

Για να μην υπάρξει παρανόηση (ή σκόπιμη σπέκουλα) ξεκαθαρίζουμε αυτό το ζήτημα. Είναι γεγονός, ότι το κεφάλαιο επιδιώκει να ρίχνει την τιμή της εργατικής δύναμης (τον μισθό) κάτω από την αξία της. Κι είναι επίσης γεγονός, ότι είναι ο συσχετισμός δυνάμεων που διαμορφώνει κάθε φορά την τιμή της εργατικής δύναμης (για παράδειγμα, στις σημερινές συνθήκες της χώρας μας, η τιμή της εργατικής δύναμης είναι κάτω από την αξία της). Δεν πρέπει, όμως, να συγχέουμε δυο διαφορετικά ζητήματα, δηλαδή την αξία της εργατικής δύναμης, που διαμορφώνεται από αντικειμενικά δεδομένα, και την τιμή της εργατικής δύναμης που ορίζεται σαν αποτέλεσμα της ταξικής πάλης.

Η εργατική τάξη πρέπει να συμπεριλαμβάνει στην αξία της εργατικής της δύναμης τις δαπάνες στέγασης και να απαιτεί την κάλυψή τους, ανεξάρτητα από το πόσο κάθε φορά καταφέρνει να φέρει την τιμή της εργατικής δύναμης κοντά ή πάνω από την αξία της.

2. Γιατί απορρίπτουμε τη δανειοδότηση

Ξεκαθαρίσαμε, ότι το κεφάλαιο είναι υποχρεωμένο να καλύπτει, αποκλειστικά μόνο του, μέσω του μισθού εργασίας, τις στεγαστικές ανάγκες της εργατικής τάξης, αφού αυτές εμπεριέχονται και διαμορφώνουν την αξία της εργατικής δύναμης. Ποιος λοιπόν ωφελείται από τη δανειοδότηση, έστω και χαμηλότοκη; Είναι φανερό, ότι ωφελείται το κεφάλαιο, γιατί απαλλάσσεται από το έξοδο της κατοικίας, το οποίο ο εργάτης πληρώνει μόνος του. Μ' άλλα λόγια, έχουμε πτώση της αξίας της εργατικής δύναμης. (Παρακάτω θα αποκαλύψουμε και τον γενικότερο μηχανισμό πτώσης της αξίας της εργατικής δύναμης, σε σχέση με τα έξοδα στέγασης, με βάση τα ίδια τα επίσημα στοιχεία).

Είναι σίγουρο, ότι η συνδικαλιστική γραφειοκρατία, στη διαμάχη που θα αναπτυχθεί με τις ταξικές θέσεις, θα καταφύγει και πάλι στον γνωστό «ρεαλισμό». Θα επιχειρήσει, δηλαδή, και πάλι να μας πει, ότι είναι πιο «ρεαλιστικό» το αίτημα να πάρουν όλοι οι εργαζόμενοι (εργατική τάξη και μικροαστικά στρώματα) χαμηλότοκα δάνεια, παρά το αίτημα για αύξηση του μεροκάματου, ώστε να καλύπτει το ενοίκιο.

Ας κάνουμε λοιπόν μια πρόχειρη σύγκριση.

Σύμφωνα με την απογραφή του 1981, υπάρχουν σ' όλη τη χώρα 768.910 νοικοκυριά που νοικιάζουν σπίτι. Παίρνουμε αυτόν τον αριθμό σαν βάση, αν και έχουμε αποδείξει ότι έχει αυξηθεί, γιατί δεν μπορούμε να υπολογίσουμε τον ακριβή αριθμό. Ας υποθέσουμε, λοιπόν, ότι ένα μέσο τριάρι διαμέρισμα, για να καλύψει τις ανάγκες ενός ελληνικού νοικοκυριού (που είναι βέβαια αμφίβολο αν τις καλύπτει), αποτιμάται περίπου στα 15.000.000 δρχ. Αν, λοιπόν, έπρεπε να πάρουν δάνειο τα 768.910 νοικοκυριά, που δεν διαθέτουν ιδιόκτητη τοικία, θα απαιτούνταν ένα ποσό 11,5 τρισεκατομμυρίων δραχμών, δηλαδή πάνω από δύομιση φορές τα έσοδα του τακτικού προϋπολογισμού του 1991 ή περίπου δυο φορές οι δαπάνες του ίδιου προϋπολογισμού!

Πού βρίσκεται, λοιπόν, ο «ρεαλισμός» του αιτήματος, και μάλιστα αν πάρουμε υπόψη, ότι η ίδια η συνδικαλιστική γραφειοκρατία θεωρεί ως κεντρικό ζήτημα την «ανάπτυξη» και ασφαλώς θα θεωρεί, ότι δεν είναι δυνατό να διατεθεί ένα τέτοιο αστρονομικό ποσό για επιδοτούμενα στεγαστικά δάνεια. Έτσι εξηγείται και το ότι, μέχρι σήμερα, οι γραφειοκράτες συνδικαλιστές με τα μεγάλα λόγια δεν έκαναν το κόπο να μας εκθέσουν συγκεκριμένα το στεγαστικό τους πρόγραμμα, με βάση τα χαμηλότοκα δάνεια. Γιατί θα φαινόταν καθαρά, ότι αυτό που τους ενδιαφέρει περισσότερο, είναι να απεμπλακούν από την ταξική διεκδίκηση για κάλυψη του ενοικίου μέσω του μεροκάματου και μισθού, διευκολύνοντας έτσι το κεφάλαιο συνολικά. Τα περί «ρεαλισμού» δεν είναι παρά το φύλλο συκής, για να συγκαλύψουν την προδοτική τους στρατηγική, της ενσωμάτωσης της εργατικής τάξης στον καπιταλισμό.

Είναι λοιπόν ευνόητο, ότι μόνο ένα ελάχιστο τμήμα εργαζόμενων θα μπορούσε να δανειοδοτηθεί με επιδοτούμενο δάνειο. Τι θα σήμαινε, όμως, και γι' αυτό το τμήμα η δανειοδότηση; Αν πάρουμε μια εξιδανικευμένη περίπτωση, όπου δίνεται στεγαστικό δάνειο με επιτόκιο 7% (που βέβαια είναι απίθανα χαμηλό), για να αποπληρωθεί το δάνειο των 15.000.000, σε μια περίοδο 25 χρόνων, θα απαιτούνταν μηνιαία δόση ύψους 106.000 δρχ.!

Πόσα μέλη της εργατικής οικογένειας και πόσες ώρες τη μέρα πρέπει να δουλεύουν, για να αποπληρώσουν (αν τελικά το κατορθώσουν) τέτοια δάνεια; Πότε αυτοί οι εργάτες και με τι κουράγιο θα ασχοληθούν με τον συνδικαλισμό της τάξης τους; Να σε τι αντιδραστικές ουτοπίες οδηγούν οι προτάσεις της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας.

3. Γιατί απορρίπτουμε την επιδότηση ενοικίου

Το ζήτημα της επιδότησης του ενοικίου έχει πολλές πτυχές. Το Μάη του '89, με το νόμο 1849, έγινε μια σχετική ρύθμιση, που πρόβλεπε ότι το κονδύλι που θα προέκυπτε θα το καλύπτει ο προϋπολογισμός του ΟΕΚ. Ο 1849/89 βάζει τέτοιες προϋποθέσεις, που στην ουσία αποκλείει από την επιδότηση τη συντριπτική πλειοψηφία της εργατικής τάξης.

Αν, για παράδειγμα, εξετάσουμε την πιο ευνοϊκή από τις ρυθμίσεις του 1849 (άρθρο 1, παρ. 2β), θα διαπιστώσουμε, ότι δύσκολα θα βρεθεί νεαρό ζευγάρι με συνολικές μεικτές αποδοχές 107.142 δρχ. το μήνα (ο νόμος απαιτεί ετήσιο μεικτό εισόδημα των δυο συζύγων 1.500.000 δρχ. που διαιρούμενο με το 14 δίνει το μηνιαίο), ώστε να μπορέσει να πάρει την επιδότηση. Ακόμη και στην περίπτωση που δουλεύει μόνο ο ένας από τους δυο συζύγους, δύσκολα θα βρεθούν νεαρά ζευγάρια με μηνιαίες καθαρές αποδοχές 80.000 δραχμές περίπου. Κατά κανόνα δουλεύουν και οι δυο για να μπορέσουν να τα βγάλουν πέρα, κι έτσι γίνεται φανερό, ότι έχουμε να κάνουμε με μια απάτη ολκής. Εκτός αν δεχτούμε, ότι θα έχουμε νέους εργάτες και εργαζόμενους που θα δουλεύουν με... 40.000 καθαρά το μήνα. Άρα, η συντριπτική πλειοψηφία των νέων ζευγαριών, όπου υπάρχει και το μεγαλύτερο ποσοστό εκείνων που νοικιάζουν σπίτι, αποκλείεται στην ουσία από την

ΠΙΝΑΚΑΣ VI: Πού ξόδευε τις 100 δραχμές το 1981 και το 1988 το μέσο νοικοκυριό

ΕΙΔΟΣ ΔΑΠΑΝΗΣ	1982	1988	+/-%
Είδη διατροφής	33.9	29.9	-4.00
Οινοπνευματώδη-καπνός	2.9	3.4	+0.50
Ενδυση-Υπόδηση	13.1	14.3	+1.20
Στέγαση-Υδρευση	11.6	10.2	-1.40
Διαρκή οικιακής χρήσης	9.7	9.1	-0.60
Υγεία-ατομικός ευπρεπισμός	6.4	7.3	+0.90
Εκπαίδευση-μόρφωση-ανα- ψυχή	5.8	6.8	+1.00
Μεταφορές-επικοινωνίες	11.4	11.6	+0.20
Διάφορα	5.2	7.4	+2.20
Σύνολο δαπάνης	100	100	0.00

ΠΙΝΑΚΑΣ VII: Αναλογίες ενοικιαζόμενων προς ιδιόκτητες κατοικίες

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΟΓΙΑ	ΕΣΥΕ 81/82	ΕΣΥΕ 87/88
ΑΘΗΝΑ	79.76%	66.61%	50.32%
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	66.49%	64.72%	46.58%
ΥΠΟΛ. ΑΤΤΙΚΗΣ	50.14%	42.17%	40.97%
ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ	20.49%	16.63%	20.97%
ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ	4.85%	4.49%	3.53%

επιδότηση ενοικίου.

Στον προϋπολογισμό του 1990 υπολόγισαν το συνολικό ποσό που θα δαπανούνταν γι' αυτή τη ρύθμιση σε 1,32 δισ. δρχ. Με δεδομένο ότι το ποσό της επιδότησης ενοικίου κυμαίνεται μεταξύ 6.000 και 10.000 δρχ. το μήνα, μπορούμε να υπολογίσουμε θεωρητικά το σύνολο των εργαζόμενων που θα «επιδοτηθούν». Θα είναι λοιπόν αυτοί από 11.000 μέχρι 18.000 εργαζόμενοι το χρόνο. Ακόμη κι αν παραβλέψουμε εντελώς το πόσοι απ' αυτούς πάνε να πάρουν την επιδότηση, δεν μένει καμιά αμφιβολία ότι έχουμε να κάνουμε με μια ρύθμιση-κοροϊδία, η οποία μάλιστα δεν επιβαρύνει το αστικό κράτος, αλλά την εργατική τάξη, αφού το ποσό αντλείται από τον ΟΕΚ, του οποίου μοναδικός τροφοδότης είναι οι εργαζόμενοι.

Η αντίθεσή μας, βέβαια, δεν περιορίζεται μόνο στο ύψος της επιδότησης και στις προϋποθέσεις που βάζει ο Ν. 1849/89. Απορρίπτουμε την ίδια τη φιλοσοφία της διεκδίκησης.

Ας υποθέσουμε, ότι η κυβέρνηση του κεφαλαίου κάνει δεκτό το αίτημα να επιδοτούνται όλα τα εργατικά νοικοκυριά που νοικιάζουν σπίτι, που σύμφωνα με την απογραφή του '81 είναι 768.910. Για μια ετήσια επιδότηση ενοικίου 120.000 δρχ. (10.000 το μήνα) θα απαιτούνταν περίπου 92,3 δισ. δραχμές. Μια τέτοια απαίτηση όλοι (και η συνδικαλιστική γραφειοκρατία) θα τη χαρακτήριζαν εξωπραγματική.

Εμείς, όμως, απορρίπτουμε αυτό το μέτρο, γιατί, όπως και στην περίπτωση της δανειοδότησης, εκείνοι που ωφελούνται είναι οι καπιταλιστές, που ρίχνουν την αξία της εργατικής δύναμης. Είναι ανάγκη, λοιπόν, να διερευνήσουμε τις επιπτώσεις τόσο της δανειοδότησης όσο και της επιδότησης ενοικίου στην αξία της εργατικής δύναμης.

Αν και δεν είναι του παρόντος, θεωρούμε απαραίτητο ένα μικρό σχόλιο για τον κρατικό δείκτη τιμών καταναλωτή. Αυτός γενικά καταρτίζεται με τέτοιο τρόπο (π.χ. μέσος όρος κατανάλωσης τροφίμων, έξοδα στέγασης-ύδρευσης, κ.ά., ενός νοικοκυριού), που τελικά ευνοούνται η αστική τάξη και τα μεσαία αστικά στρώματα. Με στατιστικές αλχημείες, η αστική τάξη χαμηλώνει τον δείκτη τιμών καταναλωτή και έτσι υποτιμά την αξία της εργατικής δύναμης, ακόμη και στην περίπτωση που οι εργαζόμενοι πάρουν στο μεροκάματο και τον μισθό όλη την αύξηση του δείκτη τιμών καταναλωτή.

Στο ζήτημα της κατοικίας που μελετάμε, μας ενδιαφέρουν δυο πράγματα: να εξηγήσουμε με ποιο τρόπο η ΕΣΥΕ μειώνει συνέχεια τη συμμετοχή των εξόδων για στέγαση στο δείκτη τιμών καταναλωτή και να αποδείξουμε ότι, μέσω αυτής της μείωσης, υποτιμά συνεχώς την αξία της εργατικής δύναμης.

Στόχος της ΕΣΥΕ είναι να εμφανίζει συνεχώς μειούμενο τον λεγόμενο συντελεστή στάθμισης του ενοικίου. Ας ρίξουμε μια ματιά στον πίνακα VI. Σύμφωνα μ' αυτόν, ένα νοικοκυριό (φαίνεται να ξοδεύει το 1988 λιγότερα χρήματά για στέγαση σε σχέση με το 1981!! Όσο όμως κι αν αυτό είναι παράδοξο, όσο κι αν αντιβαίνει προς την πραγματικότητα που όλοι ζούμε, η ΕΣΥΕ δεν έχει κανένα πρόβλημα. Είμαστε σίγουροι ότι και στην επόμενη έρευνα οικογενειακών προϋπολογισμών θα εξακολουθήσουν να μας εμφανίζουν μειούμενο τον συντελεστή συμμετοχής της δαπάνης στέγασης στα συνολικά έξοδα ενός νοικοκυριού. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι η ΕΣΥΕ και η ελληνική αστική τάξη δεν πρωτοτυπούν με αυτή την αλχημεία. Όταν ο Ένγκελς έγραφε το έργο του για την κατοικία, πριν από 120 χρόνια, απέδειχνε ότι το ίδιο έκαναν τότε οι αστικές τάξεις όλων των ευρωπαϊκών κρατών.

Ποιες είναι, λοιπόν, οι αλχημείες της ΕΣΥΕ;

Πρώτο. Καταστρώνει το δείγμα των οικογενειακών προϋπολογισμών με τρόπο ώστε η αναλογία των νοικοκυριών που νοικιάζουν κατοικία προς αυτά που έχουν ιδιόκτητη να απέχει πολύ από την πραγματικότητα.

Ας ρίξουμε μια ματιά στο πίνακα VII. Οι δείκτες της πρώτης στήλης βγήκαν από την ΕΣΥΕ, με βάση ένα

δείγμα 10% των νοικοκυριών από την απογραφή του '81, που σημαίνει ότι είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα. Αντίθετα, οι δείκτες της δεύτερης στήλης βγήκαν από ένα δείγμα 6.035 νοικοκυριών από ολόκληρη τη χώρα και της τρίτης στήλης από δείγμα 6.489 νοικοκυριών, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν στην κατάστρωση των οικογενειακών προϋπολογισμών της ΕΣΥΕ. Οι μεγάλες αποκλίσεις που παρουσιάζονται, ιδιαίτερα στα δυο μεγάλα προλεταριακά κέντρα, μας δείχνουν, ότι σκόπιμα αγνοούν τα δικά τους στοιχεία της απογραφής του 1981, προκειμένου να εμφανίζουν χαμηλό ποσοστό ενοικιαζόμενων κατοικιών και επομένως να ρίχνουν τον συντελεστή στάθμισης των δαπανών στέγασης, και παραπέρα να ρίχνουν τον ίδιο τον δείκτη

Αυτό γίνεται ως εξής. Αθροίζουν τα ποσά που ξοδεύουν για στέγαση τα νοικοκυριά που νοικιάζουν κατοικία, διαιρούν το ποσό με το σύνολο των νοικοκυριών και βγάζουν έτσι ένα τεκμαρτό ενοίκιο, που είναι πολύ κάτω από την πραγματικότητα. Στη συνέχεια, με μια σειρά υπολογισμούς και με βάση το χαμηλό τεκμαρτό ενοίκιο, βγάζουν και χαμηλό συντελεστή στάθμισης.

Δεύτερο. Παρουσιάζουν τα νοικοκυριά που νοικιάζουν κατοικία να μειώνονται (κατά πολύ μάλιστα), ενώ στη ζωή συμβαίνει το αντίθετο. Κι αυτό το κάνουν κατά εντελώς αυθαίρετο τρόπο.

Τρίτο. Δεν καταγράφουν σαν καταναλωτικές δαπάνες τις δαπάνες για αγορά, κατασκευή, επέκταση κατοικίας για ιδιοκατοίκηση, μεγάλες βελτιώσεις της κατοικίας, δόσεις για εξόφληση στεγαστικών δανείων, κλπ. (ΕΣΥΕ: Έρευνα οικογενειακών προϋπολογισμών 1981/82, Αθήνα 1986, σελ. 14).

Ετσι, όταν ένας εργάτης ή εργαζόμενος αγοράζει ένα σπίτι με δάνειο, είτε από τον ΟΕΚ, είτε από οπουδήποτε αλλού, οι δαπάνες αποπληρωμής του δανείου δεν αναγνωρίζονται σαν δαπάνες στέγασης, με αποτέλεσμα τη μείωση του τεκμαρτού ενοικίου και παραπέρα τη μείωση του συντελεστή στάθμισης. Ακόμη, δεν αναγνωρίζεται σαν έξοδο στέγασης του νοικοκυριού το επιδοτούμενο τμήμα του ενοικίου.

Μπορούμε, λοιπόν, να βγάλουμε τώρα τα τελικά μας συμπεράσματα, για τις περιπτώσεις της δανειοδότησης και της επιδότησης ενοικίου. Αν υποθέσουμε, ότι όλοι οι εργάτες κατόρθωναν να αποκτήσουν ιδιόκτητη κατοικία, με δάνειο, ή ότι επιδοτούνταν όλο το ποσό του ενοικίου, τότε θα είχαμε μηδενικό τεκμαρτό ενοίκιο και μηδενικό συντελεστή στάθμισης. Επομένως, στον επίσημο τιμάριθμο δεν θα εμφανίζονταν καθόλου έξοδα στέγασης και οι καπιταλιστές θα είχαν μια υποτιμημένη αξία της εργατικής δύναμης. Και θα ήταν υποτιμημένη, γιατί οι εργάτες θα εξακολουθούσαν να δαπανούν τεράστια ποσά για την αποπληρωμή των στεγαστικών δανείων.

Συμπέρασμα: Είτε με τη δανειοδότηση για αγορά κατοικίας (ενώ δεν λύνεται συνολικά για όλη την εργατική τάξη η στενότητα κατοικίας), είτε με την επιδότηση του ενοικίου, ωφελείται άμεσα το κεφάλαιο, γιατί παύει να επιβαρύνεται με τα έξοδα κατοικίας, ενώ είναι αποκλειστικά δική του υποχρέωση.

Η αστικοποιημένη συνδικαλιστική γραφειοκρατία προσφέρει, λοιπόν, μεγάλη υπηρεσία στην αστική τάξη, προωθώντας μερικές διεκδικήσεις που ρίχνουν την αξία της εργατικής δύναμης και ξεστρατίζουν το εργατικό κίνημα από τη βασική μερική διεκδίκηση που πρέπει να προβάλλει μέσα στον καπιταλισμό: να συμπεριλαμβάνεται το ενοίκιο της εργατικής κατοικίας στην αξία της εργατικής δύναμης και αυξάνεται το μεροκάματο και ο μισθός, ώστε να καλύπτει την αξία της εργατικής δύναμης.

Ποιοί επέβαλαν την ίδρυση του ΟΕΚ

Ο ΟΕΚ συγκροτήθηκε το 1954, με βάση το νόμο 2963/54. Για να δούμε τους λόγους που επέβαλαν την ίδρυσή του, πρέπει να μεταφερθούμε στο κλίμα και στο επίπεδο της ταξικής πάλης εκείνης της περιόδου.

Μια ματιά στις σελίδες της «Αυγής» μας δείχνει ότι διεξάγονταν μαζικοί αγώνες της εργατικής τάξης, που πυροδότησαν αντιθέσεις στους κόλπους του Παπαγικού Συναγερμού, αντιθέσεις που επεκτάθηκαν και στους κόλπους των εργατοκόπηλων της ΓΣΕΕ, του ΙΚΑ, της Εστίας και άλλων οργανισμών, με ξέσπασμα μεγάλων οικονομικών σκανδάλων. Μ' άλλα λόγια, είχε δημιουργηθεί πολιτική κρίση..

Οι εργατικοί αγώνες αναπτύσσονταν πλατιά, εξαιτίας της βάρβαρης μοναρχοφασιστικής πολιτικής, που χαράτσωνε άγρια τον εργαζόμενο λαό και αφαιρούσε κατακτήσεις της εργατικής τάξης. Μέσα σ' αυτή την πολιτική εντάσσονταν και η ίδρυση του ΟΕΚ, μέσω του οποίου η αστική τάξη αποσκοπούσε στο παραπέρα στράγγισμα του εργατικού εισοδήματος, στην άσκηση ρουσφετολογικής πολιτικής με λεφτά των εργατών, ενώ ήλπιζε ότι μπορεί να εξαπατήσει και ένα τμήμα των εργαζόμενων. Το εργατικό κίνημα αντιλαμβανόταν, έστω και εμπειρικά, ότι δεν μπορούσε να λυθεί το στεγαστικό πρόβλημα, γι' αυτό και ήταν αντίθετο στη δη-

μιουργία του ΟΕΚ και προσανατολιζόταν στη διεκδίκηση επιδόματος ενοικίου.

Ο εισηγητής της Παπαγικής πλειοψηφίας Β. Παπαρρηγόπουλος, δήλωνε χαρακτηριστικά στην επιτροπή της Βουλής που διαμόρφωνε το Νομοσχέδιο: «Και είμεθα βέβαιοι, ότι ο εργατικός κόσμος, όστις εσυνήθισε να εκτιμά κατ' αξίαν τα έργα εκάστου και όχι τα κενά δημαγωγικά συνθήματα, θα εκτιμήσει το γεγονός ότι εκ του Κρατικού Προϋπολογισμού και δη εκ του κεφαλαίου των επενδύσεων διατίθενται 100 δισεκατομμύρια κατά το πρώτον έτος της χρήσεως 1954/1955, ως πρώτη εισφορά, δια την δημιουργία των πόρων του Οργανισμού της Εργατικής Κατοικίας».

Η όξυνση των ταξικών αντιθέσεων και της ταξικής πάλης αντανακλώνταν και στις κρίσεις που διατυπώθηκαν τότε, σχετικά με τις δυνατότητες που έδινε ο νόμος για να λυθεί το στεγαστικό πρόβλημα. Ενδεικτικά καταγράφουμε μια από τις παρεμβάσεις, του βουλευτή Α. Αντωνίου:

«Εάν ληφθεί υπ' όψιν ο παράγων αυτός, βασίμως, ημπορεί να λεχθεί, ότι δεν είναι υπερβολή, εκείνο, το οποίον εγράφη εις τας εφημερίδας, ότι θα χρειασθούν πολλοί αιώνες, δια να στεγασθεί, το σύνολον των εχόντων ανάγκην, εκ της εργατικής τάξεως.»

Και υπό αυτάς τας συνθήκας, ερωτάται: Βάσει ποίας λογικής είναι δυνατόν, βάσει ποίας ηθικής και δικαίας ιδέας, είναι δυνατόν να υποχρεώσω μεν εκείνους, οι οποίοι αποτελούν ενδεχομένως τα 99% της εργατικής τάξεως και δεν θα λάβουν, δεν θα έχουν την ευχέρειαν να αποκτήσουν κατοικία ποτέ- βάσει ποίας επαναλαμβάνω, λογικής και δικαίας ιδέας, είναι δυνατόν να τους υποχρεώσωμεν να πληρώσουν το χαράτσι αυτό, δια να αποκτήσουν κατοικίαν ολίγοι, οι οποίοι δεν θα είναι αναμφισβητήτως εκ των πλέον αναξιοπαθούντων μελών της εργατικής οικογενείας, διότι και αυτάς τας 200 δρχ. μηνιαίως, αν υπολογίσωμεν, ότι θα καθορίζεται το ανώτατον όριο δόσεων, το οποίον καθορίζει το Νομοσχέδιον, δεν είναι εις θέσιν να καταβάλουν αι περισσότεροι των εργατικών οικογενειών, που ως γνωστόν διαβιούν με εν ημερομίσθιον, το οποίον ανέρχεται εις 30 δρχ. ημερησίως.

Κύριε Υπουργέ, εγώ υπεστήριξα και υποστηρίζω βάσει αριθμών τους οποίους δυστυχώς δεν ημπορείτε να μου ανατρέψητε, ότι δια την στέγασιν των εργατών θα χρειασθούν όχι 470 χρόνια όπως υποστήριζαν οι εφημερίδες, αλλά θα χρειασθούν 10 αιώνες» (Εφημερίς των συζητήσεων της Βουλής, οι εμφάσεις δικές μας).

Αν παραθέσαμε αυτά τα στοιχεία είναι για να δείξουμε ότι, όταν ψηφίζόταν ο ιδρυτικός νόμος του ΟΕΚ, τον Ιούλη-Αύγουστο του 1954, όλοι γνώριζαν τους πραγματικούς σκοπούς της ίδρυσής του. Εκτιμώντας, την τότε στάση του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος, ασφαλώς θα την χαρακτηρίσουμε *θετική*.

Με βάση τον ιδρυτικό νόμο του ΟΕΚ, οι πόροι του, μέχρι το 1975, προέρχονταν σχεδόν στο σύνολό τους από τους εργαζόμενους. Το 1975 καθιερώθηκε και εργοδοτική εισφορά ύψους 0,5%, ή οποία το 1988 έγινε 0,75%. Μια μελέτη όλων των ετήσιων ισολογισμών του ΟΕΚ, από το 1955 μέχρι το 1990, θα μας αποκάλυπτε το μέγεθος της ληστείας σε βάρος των εργαζόμενων, όμως κάτι τέτοιο ξεφεύγει από τα όρια αυτής ανάλυσης

Ρίχνοντας μια πρώτη ματιά στον προϋπολογισμό του ΟΕΚ του 1990, διαπιστώνουμε ότι, ενώ έχει έσοδα 35 δισ. δρχ. (1% εργατική + 0,75% εργοδοτική εισφορά), προϋπολογίζει απόδοση 27,5 δισ. δρχ. Εχει δηλαδή ένα άνοιγμα 7,5 δισ. (ή 21% των εσόδων του), που σημαίνει ότι, σε τελική ανάλυση, δεν γυρίζουν πίσω στους εργαζόμενους όλα τα χρήματα που προσφέρουν. Η αντίρρηση ότι συμβάλλουν και οι καπιταλιστές στέκεται, βέβαια, στον αέρα, αφού αυτοί έχουν την υποχρέωση να καλύπτουν όλα τα έξοδα στέγασης. Αν οι καπιταλιστές κατέβαλαν (μέσω του μισθού) το κόστος του ενοικίου για τους εργάτες που νοικιάζουν σπίτι, θα είχαν (με βάση τα νοικιαζόμενα σπίτια της απογραφής του 81 και μέσο ενοίκιο 50.000 δρχ. το μήνα) μια επιβάρυνση 462 δισ. δραχμές το χρόνο, ενώ στον ΟΕΚ καταβάλλουν μόνο 13,5 δισ.!! Η σύγκριση κάνει περιττό κάθε άλλο σχόλιο.

Ο ΟΕΚ, λοιπόν, δεν είχε και δεν έχει λόγο ύπαρξης. ΓΓ αυτό το εργατικό κίνημα πρέπει να απαιτήσει:

Να διαλυθεί ο ΟΕΚ και οι υπάλληλοί του να περάσουν σε άλλες υπηρεσίες του δημοσίου.

Ταυτόχρονα με τη διάλυση του οργανισμού, να υποχρεωθούν, και με νομοθετική ρύθμιση, οι καπιταλιστές να καλύπτουν αυτοί αποκλειστικά τα έξοδα για την ενοικίαση κατοικίας.

Να παραγραφούν τα χρέη όλων των εργαζόμενων, είτε πήραν σπίτι από τον ΟΕΚ, είτε δάνειο μέσω ΕΚΤΕ.

Ιστορική αναδρομή

Κλείνοντας την ανάλυσή μας θα κάνουμε μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην τοποθέτηση του ζητήματος της κατοικίας από το κομμουνιστικό κίνημα, που αποδειχνει τη διαχρονική ενότητά του.

Τα συμπεράσματα του Ενγκελς, στην περίφημη εργασία του του 1872, επιβεβαιώνονται απόλυτα και μετά από 120 χρόνια, οδηγώντας μας στο ακλόνητο συμπέρασμα, ότι το ιστορικά πεπερασμένο της εποχής του δεν εμπόδισε αυτόν τον κορυφαίο διανοητή και δάσκαλο του προλεταριάτου να προσεγγίσει την αντικειμενική αλήθεια κατά απόλυτο τρόπο, χωρίς δηλαδή το στοιχείο της σχετικής πλάνης.

Πενήντα έξι χρόνια αργότερα, στα 1928, η Κομμουνιστική Διεθνής περιλάμβανε στο Πρόγραμμά της τις εξής διεκδικήσεις για την κατοικία:

- *Κατάσχεση των μεγάλων σπιτιών.*
- *Παράδοση των κατασχεμένων σπιτιών στη διεύθυνση των τοπικών σοβιέτ.*
- *Εγκατάσταση των εργατών στις αστικές συνοικίες.*
- *Παραχώρηση των παλατιών, των μεγάλων ιδιωτικών και κοινωνικών σπιτιών στη διάθεση των εργατικών οργανώσεων.*
- *Εφαρμογή πλατειού προγράμματος χτισίματος εργατικής κατοικίας.*

Το αναθεωρημένο πρόγραμμα του μπολσεβίκικου κόμματος σημείωνε: «*Εκδοση νόμων για το ζήτημα της κατοικίας και οργάνωση, για την επίβλεψη της υγιεινής κατάστασης των κατοικιών, επιθεωρήσεων κατοικιών που να εκλέγονται από τις εργατικές οργανώσεις. Ωστόσο μόνο η εξάλειψη της ατομικής ιδιοκτησίας πάνω στη γη και η οικοδόμηση φτηνών και υγιεινών κατοικιών μπορεί να λύσει το ζήτημα της στέγης.*»

Στη χώρα μας, για πρώτη φορά από όσο είμαστε σε θέση να ξέρουμε, γίνεται μια πρώτη προσέγγιση το 1947, από τον Δήμο Λαμποβίτη στην ΚΟΜΕΠ. Ο Λαμποβίτης, στηριζόμενος στο θεωρητικό έργο του Ενγκελς, αναλύει την ελληνική πραγματικότητα, αναδεικνύει τις περισσότερες των αιτιών που δημιουργούν τη στενότητα κατοικίας και καταλήγει: «*Το πρόβλημα της στέγης δεν πρόκειται να λυθεί ποτέ στη χώρα μας αν δεν δημιουργηθούν οι κοινωνικές και οικονομικές προϋποθέσεις για τη λύση του. Και για τη δημιουργία αυτών των προϋποθέσεων ένας είναι ο δρόμος: Η Λαϊκή Δημοκρατία. Με τη λαϊκή Δημοκρατία, όχι μόνο τα φαινόμενα που συνδέουν το πρόβλημα της στέγης με την οικονομία της χώρας μας θα λείψουν, αλλά και παραπέρα θα μπουν γερά τα θεμέλια για τη λύση του προβλήματος της στέγης με την πραγματοποίηση του προγράμματος της λαϊκής ανοικοδόμησης.*»

Δεν ξέρουμε πόσο οι σωστές θέσεις του Λαμποβίτη είχαν δουλευτεί μέσα στο ΚΚΕ και στους εργαζόμενους. Ταυτόχρονα, η αρχαιακή τοποθέτηση του Λαμποβίτη παρουσιάζει και σοβαρά κενά, το σημαντικότερο από τα οποία είναι, ότι λείπουν οι μερικές διεκδικήσεις, που μπορούν να καταχτηθούν στα πλαίσια του καπιταλισμού, χωρίς τις οποίες αδυνατίζει η δουλειά των κομμουνιστών στα συνδικάτα και δυσκολεύεται η προσέγγιση των μαζών στο πρόγραμμά τους. Όταν από τη κυβέρνηση Παπάγου αποφασίστηκε η ίδρυση του ΟΕΚ, φάνηκε το λειψό δούλεμα της θέσης του Λαμποβίτη μέσα στους εργαζόμενους και τα κενά της ανάλυσης.

Τότε, όπως είδαμε, το εργατικό κίνημα εναντιώθηκε στο νόμο αυτό, έστω κι αν είδε τη στενότητα κατοικίας εμπειρικά. Πολύ σύντομα, όμως, οι ιδεολογικοί μπαμπάδες της αστικοποιημένης συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας, η αστικορεφορμιστική ηγεσία της ΕΔΑ, ήρθαν να βάλουν τα πράγματα στη θέση τους, υιοθετώντας αστική θέση: «*Πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια να τεθεί επί νέων βάσεων ο ΟΕΚ και να παύσει να είναι πηγή πλουτισμού διάφορων τυχάρπαστων. Το κράτος πρέπει να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις χρηματοδότησεως του οργανισμού, τις οποίες έχει αναλάβει με τον ιδρυτικό νόμο, γιατί με τα σημερινά μέσα κα το σύστημα λειτουργίας του οργανισμού ούτε μετά από 100 χρόνια δεν ελπίζουν οι άστεγοι ότι θα αποκτήσουν στέγη. Η παραχώρησης οικοπέδων του Δημοσίου και των Δήμων, η προικοδότηση των υφισταμένων οικοδομικών συνεταιρισμών, η ενθάρρυνσις ιδρύσεως και άλλων, η χορήγησις δανείων εκ μέρους του κράτους είναι μέτρα που μπορούν να συντελέσουν κατά πολύ στην εξασφάλισιν εργατικής κατοικίας σε χιλιάδες εργαζόμενους και εντός συντόμου χρονικού διαστήματος.*»

Ο οργανισμός αυτός παρεξέκλινε του σκοπού του. Τα χρήματα των εργαζόμενων σπαταλώνται υπό των διοικούντων την ΓΣΕΕ προς ατομική ψυχαγωγία των ή προς διαφθοράν συνειδήσεων και είναι ανάγκη να αγωνισθούν οι εργαζόμενοι να επανεύρει το ίδρυμα τον προορισμό του».

Οι θέσεις της σημερινής συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας παρουσιάζουν, βέβαια, αντίστοιχη ποικιλία. Ασχοληθήκαμε μόνο με τις βασικότερες απ' αυτές, γιατί πιστεύουμε, ότι σημασία έχει να αναπτύξουμε τις δικές μας θετικές απόψεις και προτάσεις, προγραμματικές και μερικές, προς το εργατικό κίνημα της χώρας μας.